

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**SOSYAL SERMAYE VE BÖLGESEL KALKINMA İLİŞKİSİ: TÜRKİYE'DE
DÜZEY 3 BÖLGELERİ İÇİN SOSYAL SERMAYE ENDEKSİNİN
HESAPLANMASI**

Yüksek Lisans Tezi

OSMAN TABAK

İktisat Anabilim Dalı

İZMİR
2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

SOSYAL SERMAYE VE BÖLGESEL KALKINMA İLİŞKİSİ:
TÜRKİYE'DE DÜZEY 3 BÖLGELERİ İÇİN SOSYAL SERMAYE
ENDEKSİNİN HESAPLANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSMAN TABAK

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. AYTEN AYŞEN KAYA

İZMİR-2019

YEMİN METNİ

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler M¼d¼rl¼ğ¼ne sunduğum “ *Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi: Türkiye’de D¼zey 3 Bölgeleri İçin Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması* ” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

12/07/2019

Osman TABAK

İmza

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Osman TABAK

Numarası : 92170000311

Anabilim Dalı : İKTİSAT

Tez Başlığı (Türkçe) : Sosyal Sermayenin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: Türkiye Örneği

Tez Başlığı (İngilizce) : Impact of Social Capital on Regional Development: Case of Turkey

Tez Savunma Tarihi : 29.07.2019

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık: Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi: Türkiye'de Düzey 3 Bölgeleri için Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması
The Relationship between Social Capital and Regional Development: Calculation of Social Capital Index for NUTS 3 of Turkey

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. A. Ayşen KAYA

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Neşe KUMRAL

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Necmettin ÇELİK

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

☒☐☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir. Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ÖZET

Sosyal sermaye kavramı 20. Yüzyılın sonlarına doğru gerek ekonomi, gerekse sosyoloji, gibi bilim dallarının odak noktası haline gelmiş ve önemini gitgide artırmıştır. Çalışmada bu noktadan hareketle sosyal sermaye kavramı ve gelişimi anlatılmıştır. Sosyal sermaye kavramı ve bölgesel kalkınma ilişkisine yer verilmiştir. Sosyal sermayenin kalkınma üzerindeki etkilerinin tartışmasının ardından sosyal sermayenin bileşenlerinin verileriyle Türkiye'nin sosyal sermaye düzeyi belirlenmiştir. Türkiye'nin iller bazında sosyal sermaye endeksi hesaplanırken temel bileşenler analiz yöntemi kullanılarak 2011,2015 ve 2017 yılları için endeks değerleri bulunmuştur. Bu endeks değerleri kullanılarak illerin hem kişi başına gayri safi katma değer açısından hem de sosyoekonomik gelişmişlik endeksiyle karşılaştırma yapılmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda sosyal sermaye değeri yüksek olan illerin hem üretim hem de sosyoekonomik açıdan gelişmiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Sosyal Sermaye Endeksi, Bölgesel Kalkınma, Temel Bileşenler Yöntemi

ABSTRACT

The concept of social capital has become the focus point of both science and economics towards the end of the 20th century and has increased its importance gradually. In this study, the concept and development of social capital is explained and the relationship between social capital concept and regional development is analyzed. After discussing the impact of social capital on regional development, social capital level in Turkey is determined with the data of the components of social capital. Principal component analysis is used to calculate the social capital index for Turkey's provinces for the years 2011, 2015 and 2017. By using these index values, the provinces are compared both in terms of gross value added per capita and socioeconomic development index. As a result of the comparison, it is concluded that the provinces with high social capital value are developed both in production and socioeconomic terms.

Key Words: Social Capital, Social Capital Index, Regional Development, Principal Component Analysis

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ	v
HARİTALAR LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYE KAVRAMI, BİLEŞENLERİ VE ÖLÇÜLMESİ

1.1. SOSYAL SERMAYE KAVRAMI VE GELİŞİMİ	2
1.1.1. Woolcock ve Narayan’a Göre Sosyal Sermaye	6
1.1.2. James Coleman’a Göre Sosyal Sermaye	7
1.1.3. Fukuyama’ya Göre Sosyal Sermaye	7
1.1.4. Putnam’a Göre Sosyal Sermaye	8
1.2. SOSYAL SERMAYENİN BİLEŞENLERİ	9
1.2.1. Güven	9
1.2.2. Normlar	10
1.2.3. Sosyal Ağlar	11
1.3. SOSYAL SERMAYE DÜZEYLERİ VE TÜRLERİ	11
1.3.1. Bağlayıcı Sosyal Sermaye	12
1.3.2. Birleştirici Sosyal Sermaye	12
1.3.3. Köprü Kuran Sosyal Sermaye	12
1.4. SOSYAL SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ	14

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SOSYAL SERMAYE VE BÖLGESEL KALKINMA

2.1. SOSYAL SERMAYE VE BÖLGESEL KALKINMA İLİŞKİSİ	17
2.2. SOSYAL SERMAYE BİLEŞENLERİ İLE SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN KARŞILAŞTIRMASI.....	21
2.3. TÜRKİYEDE SOSYAL SERMAYE	24
2.3.1. Türkiye’de Sosyal Sermayenin Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması.....	24
2.3.2. Türkiye’de Sosyal Sermayenin Bileşenlerinin İncelenmesi.....	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN DÜZEY-3 BÖLGELERİNİN SOSYAL SERMAYE ENDEKSİNİN HESAPLANMASI

3.1. LİTERATÜR İNCELEMESİ.....	35
3.2. VERİ VE DEĞİŞKENLER	37
3.3. TEMEL BİLEŞENLER ANALİZ YÖNTEMİ VE SOSYAL SERMAYE ENDEKSİNİN HESAPLANMASI	38
3.3.1. KMO ve Barlett Testleri.....	40
3.3.1.1. KMO Testi	40
3.3.1.2. Barlett Testi.....	41
3.3.1.3. Sosyal Sermaye Endeksi Sonuçları	44
3.3.2. Türkiye’de Sosyal Sermaye Endeks Değerleri İle Sosyal Gelişmişlik Endeks Değerlerinin Karşılaştırılması.....	52
3.3.3. Türkiye’de Sosyal Sermaye Endeks Değerleri İle Kişi Başına Gayrisafi Katma Değerlerinin Karşılaştırılması	53
SONUÇ	55
KAYNAKÇA	58

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Uluslararası Organizasyonlar ve Sosyal Sermaye.....	5
Tablo 2: Bağlayıcı ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye.....	13
Tablo 3: Bağlayıcı ve Birleştirici Sosyal Bağların Güçlü ve Zayıf Yönleri..	13
Tablo 4: Sosyal Sermayenin Göstergeleri.....	15
Tablo 5: Seçilmiş Ülkelerin Güven Düzeyi.....	21
Tablo 6: Derneklere Üyelik	22
Tablo 7: Seçilmiş Ülkelerin Sosyal Sermaye Değerleri.....	23
Tablo 8: Türkiye ve Seçili Ülkelerin Güven Düzeyi (2010-2014).....	24
Tablo 9: Türkiye’de Sosyal Sermaye	25
Tablo 10: Siyasi Partiye Üyelik.....	26
Tablo 11: Türkiye’de İş Arkadaşlarına Güven (2010)	27
Tablo 12: Türkiye’nin Düzey 3 Bölgelerinde 10 Bin Kişi Başına Düşen Dernek Sayısı (Düzey-3) 2017.....	28
Tablo 13: Türkiye’nin Düzey 3 Bölgelerinde Seçimlere Katılım Oranı... ..	29
Tablo 14: Türkiye’nin Düzey 3 Bölgelerinde Net Göç Hızı (Binde).....	30
Tablo 15: Türkiye’nin Düzey 3 Bölgelerindeki Kaba Boşanma Hızı (Binde)	31
Tablo 16: Türkiye’nin Düzey 3 Bölgelerindeki Kaba İntihar Hızı	32
Tablo 17: Türkiye’nin Düzey 3 Bölgelerindeki Eğitimli Nüfus Oranı	33
Tablo 18: Türkiye’nin Düzey 3 Bölgelerindeki Sinema Salonu Sayısı	34
Tablo 19: Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Veri Tabanı.....	37
Tablo 20: KMO ve Barlett Testi.....	41
Tablo 21: Temel Bileşenler Tablosu (2011)	42
Tablo 22: Temel Bileşenler Tablosu (2015)	42

Tablo 23: Temel Bileşenler Tablosu (2017).....	43
Tablo 24: Temel Bileşenler Yük Matrisi.....	43
Tablo 25: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks Değerleri (2011)	45
Tablo 26: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks Değerleri (2015)	46
Tablo 27: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks Değerleri (2017)	47
Tablo 28: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks Değerleri (2011, 2015 ve 2017 Yılları)	48
Tablo 29: Türkiye'nin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeks Değerleri ile Sosyal Sermaye Endeks Değerlerinin Karşılaştırılma (2011)	52
Tablo 30: Türkiye'de Kişi Başına Gayri Safi Katma Değerler ile Sosyal Sermaye Endeks Değerlerinin Karşılaştırılması	54

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks	
Değerleri (2011)	49
Harita 2: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks	
Değerleri (2015) ..	50
Harita 3: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks	
Değerleri (2017).....	51

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ETSO	Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası
GSKD	Gayri Safi Katma Değeri
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KB	Kaba Boşanma
KBDS	Kişi Başına Düşen Dernek Sayısı
Kİ	Kaba İntihar
KMO	Kaiser Meiyer Olkin
SEGE	Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
SSE	Sosyal Sermaye Endeksi
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Kalkınmanın tarihsel sürecine bakıldığında bölgesel kalkınma konusu, 20.yüzyılın ortalarında kalkınma literatüründe önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Küreselleşmenin ivme kazandığı 1980'ler itibariyle kalkınmada yaşanan dönüşüm, bölgesel kalkınma yaklaşımlarına da yön vermiştir. Bu bağlamda bölgesel kalkınmada yeni yaklaşımlar geliştirilmiş ve kalkınma politikalarında bölgesel aktörler, karar alma sürecine dahil edilmiştir. Kalkınma, sadece ülkelerle değil aynı zamanda bölgelerle ilişkilendirilmiştir. Hatta bölgeler, kalkınmanın sürükleyicisi olarak öne çıkmaya başlamıştır. Bu süreçte bölgesel kalkınmada sosyal sermaye kavramı da önem kazanmaya başlamıştır. Sosyal sermayesi yüksek olan bölgeler birbirlerine güven duygusunun yüksek olduğu, iş birliği ve sosyal ağların daha fazla olması nedeniyle o bölgenin kalkınması diğer bölgelere nazaran ilerleme gösterdiği görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı sosyal sermaye ile kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu bağlamda İBBS'e göre Düzey 3 (iller bazında) Türkiye'nin iller bazında 2011, 2015 ve 2017 yılları sosyal sermaye endeksi değerleri hesaplanarak elde edilen sonuçlara göre illerin sosyal sermaye düzeyleri kalkınma göstergeleri ile karşılaştırılmıştır. Türkiye'nin sosyal sermaye endeksi analizi genellikle en son 2011 yılı verileri kullanılarak Düzey-2 bölgeleri için yapılmıştır. Tezin katkısı, güncel verilerle Düzey-3 bölgelerini karşılaştırabilecek sosyal sermaye endeks değerlerini hesaplayarak politika önerisi yapmış olmasıdır.

Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde sosyal sermaye kavramının teorik temelleri ve bileşenlerine yer verilmiştir. İkinci bölümünde öncelikle bölgesel kalkınmada sosyal sermayenin rolü açıklanmış, daha sonra Türkiye'de sosyal sermayenin boyutu sosyal sermaye göstergeleriyle ele alınmış ve bazı seçilmiş ülkelerle karşılaştırması yapılmıştır. Son olarak ise Türkiye'nin bölgesel kalkınmasında sosyal sermaye bileşenlerinin etkilerini bölgesel düzeyde (İBBS göre Düzey-3) sosyal sermaye endeksi hesaplanarak analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde, Türkiye'nin iller bazında 2011, 2015 ve 2017 yılları sosyal sermaye endeksi Temel Bileşenler Yöntemiyle hesaplanmıştır. Sonuçta, elde edilen değerlere göre illerin sosyal sermaye düzeylerine göre politika önerilerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL SERMAYE KAVRAMI, BİLEŞENLERİ VE ÖLÇÜLMESİ

Sosyal sermaye kavramı son yıllarda giderek ilgi çeken bir konu haline gelmiştir. Sosyal sermaye psikoloji, sosyoloji, iktisat gibi birçok disiplinin ele aldığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümünde ilk olarak sosyal sermaye kavramının gelişimine katkı sağlayan görüşler ele alınacak, daha sonra sosyal sermayenin temel bileşenlerine ve sosyal sermayenin bileşenleri (göstergeleri) anlatılacaktır.

1.1. SOSYAL SERMAYE KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Sosyal sermaye kavramı yirminci yüzyıl boyunca sürekli gelişim göstermiştir. Bu kavramın bilinen ilk kullanımı, 1916 yılında Batı Virjinya'daki okulların danışmanı olan J.J Hanifan tarafından olmuştur (Putnam, 1993:4-5). Hanifan bu kavramı okulların başarılı olmasının nedeni olarak toplum katılımının önemini vurgulamak için yapmıştır. Hanifan, sosyal sermayeyi insanların günlük hayatından sosyal bir birim oluşturan bireyler arasındaki ilişki, arkadaşlık şeklinde tanımlamıştır (Putnam, 1993: 4-5). Hanifan'ın 1916 yılında yapmış olduğu çalışmadan sonra sosyal sermaye kavramı pek ilgi görmemiş fakat belli bir dönem sonra yine bu kavram üzerinde çalışılmaya başlanmıştır (Woolcock, 2000).

Sosyal sermaye kavramı, kırk yıl sonra 1956 yılında J.Seeley, A.Sim ve E. Loosely'nin, eyalet başkanlarının yükselmesinde sosyal sermayenin önemine değindikleri "Crestwood Heights: A Study of the Culture of Suburban Life" adlı çalışmalarında rastlanmaktadır (Şan ve Şimşek,2011: 93). Daha sonra 1958 yılında bu kavramı Portes (1998) çalışmasında kullanmış ama pek ilgi görmemiştir. Yine aynı yılda sosyal sermaye kavramının sistematik olarak analizi Pierre Bourdie tarafından yapılmıştır. Bourdie'e göre sosyal sermaye kavramı "karşılıklı ilişkiler yoluyla kurumsal olan veya olmayan ağ bağlantılarının potansiyel kaynakların bütünü" olarak ifade edilmiştir (Portes, 1998).

Bourdieu, sosyal farklılaşmayı besleyen toplumsal bağ ve ağların büyüklüğü konusu çerçevesinde ele aldığı sosyal sermayenin yaratılmasının ve etkinliğinin sosyal gruplardaki üyeliğe bağlı olduğunu belirtmiştir (Şan ve Şimşek, 2011: 94). Bourdie'nin sosyal sermaye kavramı ilk zamanlarda pek ilgi görmemiştir. Bunun nedeni ise yazdığı metnin Fransızca olmasıdır. Sosyal sermaye ile ilgili ulaşılan ikinci çağdaş kaynak ise ekonomist Glen Loury'nin eseridir. Loury eserinde, sosyal sermayeyi piyasada önem verilen karşılıklı ilişki

yoluyla ortaya çıkan tecrübelerin ve kazanımların **sosyal ilişkiler** yoluyla ortaya çıkması şeklinde tanımlamıştır (Adler ve Woon, 2002).

1970’li yıllara gelindiğinde sosyal sermaye kavramının ekonomistler tarafından değiştirildiği görülmektedir (Woolcock, 2000). 1980’li yıllar ise sosyal sermaye kavramının popüleritesinin arttığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda Bourdie, Coleman ve Putnam’ın yaptığı çalışmalar sosyal sermaye literatürüne önemli katkı sağlamıştır. Bourdie’nin 1986 yılında yapmış olduğu ‘‘Sermayenin Temelleri’’ adlı kitabında sosyal sermayeyi tanımlamıştır. Bourdie sosyal sermayeyi, *bir gruba üyeliği olan bireylerin kalıcı bir ağa sahip olmakla bağlantılı olan fiili veya potansiyel kaynakların toplamı* şeklinde tanımlamıştır (Bourdie, 1986:19). Bourdie’nin bu çalışmasından sonra Coleman sosyal sermaye ile ilgili bir çalışma yapmıştır. Coleman ‘‘Sosyal Teorinin Temelleri’’ adlı çalışmasında sosyal sermaye ile rasyonel eylem teorisi arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur (Coleman, 1988). Coleman, sosyal sermayeyi ‘‘*üretken faaliyetleri teşvik eden aktörler arasındaki ilişkilerin yapısı*’’ olarak nitelendirir.

Coleman’ın bu çalışmasından sonra 1993 yılında Robert Putnam’ın ‘‘Making Democracy Working’’ çalışmasında sosyal sermayenin bölgesel kalkınma üzerinde nasıl etki yaptığını anlatmıştır. Putnam bu çalışmasında İtalya’da son yıllarda hükümetin yapmış olduğu reformların sonuçlarını hem ampirik hem teorik şekilde anlatmıştır. İtalyan hükümetinin Kuzey İtalya da uygulamış olduğu reformlarını Güney İtalya’ya göre başarılı olmasının nedeni olarak 1976-1977 yıllarında uygulanan hükümet reformunun, sivil toplum tarafından desteklenmesi ve yerel yönetimlerle birlikte hareket etmiş olması gösterilebilir. İşbirliği, karşılıklı ilişkiler, eşit siyasi ilişkilerin ve vatandaşların hükümetlerin uygulamış olduğu reformlara katılım göstermesi hükümet ve vatandaş arasında güven duygusunu yaratır ve o bölgenin etkinliğini artırır.

Putnam (1993) çalışmasında devletin etkinliğini oy kullanma, sportif faaliyetlere katılım, derneklere üye olma gibi göstergelerle ölçmektedir. Kuzey ile Güney İtalya karşılaştırması yapıldığında Kuzeyde işbirliği, yardımlaşma ve güven duygusunun esas olduğu, Güney İtalya’da ise gizli bir hiyerarşi olduğu ve politikaların yerele göre uygulanmadığı konusuna dikkat çekmiştir.

Sivil toplumun kalitesinin bölgenin gelecekteki ekonomik ve politik gelişimine yön verdiğine dikkat çekmekte, yani burada patika bağımlılığı konusuna vurgu yaparak sosyal sermaye kavramının önemini vurgulamaktadır.

Putnam (1993) çalışmasında, sosyal sermayenin toplumsal canlılığın sosyolojik özünü oluşturduğunu ifade eder. Ortak eylem ve fırsatçılık sorununa bir çözüm, gönüllü kolektif eylemin gelişimini öngörür. Sosyal sermaye biçimlerinin toplumun genel ahlaki kaynakları olduğunu belirtir ve üç ana bileşene ayırır. Bunların birincisi, **güven** (ve daha genel olarak kalkınma açısından pozitif değerler); ikincisi, **sosyal normlar ve yükümlülükler** ve üçüncüsü, **vatandaşların faaliyetlerinin sosyal ağları**, özellikle gönüllü derneklerdir.

“Sosyal sermayenin ekonomik mübadeleyi kolaylaştırmakta etkili bir role sahip olduğunu ileri süren ve buna ek olarak birlikte hareket etmenin ve bütünleşmenin çelişkileriyle veya sosyal adaletsizlik ve eşitsizlikle mücadele eden bir kavram olarak gören Coleman ve Putnam, bu yaklaşımlarıyla “işlevselciler” olarak adlandırılır” (Kangal, 2013: 13).

1999 yılında ise Lin’in yapmış olduğu ‘‘Building A Network Theory Social Capital’’ çalışmasında ise sosyal sermaye kavramını muhtemel kazançlarla, **sosyal ilişkilere** yatırım şeklinde tanımlanmıştır. Lin’in yapmış olduğu bu tanım Fukuyama, Putnam ve Bourdie gibi bilim insanlarının sosyal sermaye tanımları ile tutarlıdır. Kişiler kazanç sağlamak için karşılıklı olarak bir **iletişim** haline girerler ve **ağ oluşturma** çabasındadırlar. Bu ağ oluşturma çabasının kişilere faydaları 3 maddede açıklanabilir:

İlk olarak, bireylere bilgi sağlama konusunda fayda sağlar. Kişilere tam rekabet piyasasında olduğu gibi piyasa hakkında tam bilgi sağlar. Ayrıca, kurumlara ağ yapıları sayesinde işlerinde çalıştırmak üzere nitelikli eleman bulma konusunda fayda sağlar ve kurumların işlem maliyetlerini düşürür.

İkinci olarak ise bazı **sosyal bağlar** işe alma süreçlerinde etkin kararlar sağlamakta ve güç kullanmaktadır.

Son olarak ise bireyin benzer ilgi alanlarını ve kaynaklarını paylaşan sosyal bir grubun üyesi olarak değerinin güvence altına alınması sağlayarak bireye fayda sağlamaktadır (Lin, 1999).

2000’li yıllara gelindiğinde ise sosyal sermaye pek çok disiplinin ele aldığı bir konu haline gelmiş hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Sosyal sermaye kavramı popülaritesini giderek artırmıştır. Özellikle, uluslararası organizasyonların da giderek ilgi gösterdiği bir konu haline gelmiştir.

Tablo 1’de uluslararası organizasyonların sosyal sermaye ile yaptıkları çalışmaları ele alan Milani’nin (2003) tablosu yer almaktadır.

Tablo 1: Uluslararası Organizasyonlar ve Sosyal Sermaye

Organizasyon ve Programlar	Sosyal Sermaye Tanımı	Amaç ve Yöntem	Yayınlar ve Referanslar
Dünya Bankası Sosyal Sermaye Girişimi (1998 yılında Sosyal Kalkınma Departmanı tarafından başlatıldı)	Bir toplumdaki sosyal etkileşimlerin kalitesini ve miktarını doğrulayan kurumları, ilişkileri ve normları ifade eder. Bu sadece bir toplumu oluşturan kurumların toplamı değil, aynı zamanda onları koruyan yapıştırıcıdır.	Sosyal sermayenin kaynakları (aile, sivil toplum, etnik köken) ve sosyal sermaye ile çeşitli kalkınma sorunları arasındaki olası ilişkilerin (suç ve şiddet, ekonomi, finans, ticaret) ölçülmesi ve bu yaratılan dışsallıkların ekonomik ve sosyal kalkınmadaki rolünü anlamak esastır.	www.worldbank.org En çok alıntı yapılan yazarlar Robert Putnam, Narayan ve Portes.
BM Gıda Ve tarım Örgütü: Kurumsal Gelişim Programı (Sürdürülebilir Kalkınma Programı,1998)	Toplumu bireylerin toplamından daha büyük bir şeye dönüştüren sosyal uyum, sosyal normların ve kültürün tanımlanmasını ifade eden bir kavramdır.	Kurumsal gelişim ve katılımcı mekanizmalar aracılığıyla çalışır. Karar alma süreçlerinde etkin rol oynayarak kooperatiflerin oluşmasını sağlamak.	Kurum kavramı BM Gıda Ve Tarım Örgütünün merkezi noktasıdır.
OECD: Eğitim ve Yenilikte Araştırma Merkezi 2002 yılında düzenlenen Uluslararası Sosyal Sermaye Göstergeleri Konferansı	Sosyal gruplar içerisinde ve arasında işbirliğini kolaylaştıran ortak değer ve inançlar.	Kullanılan yöntem kamu karar vericileri ile sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik projelerdir.	İlk yayın Ulusların İyiliği: Coleman, Putnam ve Fukuyama'nın esas referans olduğu İnsan ve Sosyal Sermayenin Rolü.
Latin Amerika Ülkeleri Ekonomik Komisyonu: Sosyal Gelişim Bölümü	Kişilerin sahip oldukları üstün özelliklerin etkileşimlerini destekler.	Ana odağı, kentsel yoksulluk, kamu politikaları, cinsiyet ve kırsal sürdürülebilirlik ile sosyal sermaye ilişkileridir.	

Kaynak: Milani, 2003: 25

Tablo 1’de, uluslararası kuruluşların sosyal sermaye kavramını nasıl ele aldığı konusunda bilgi verilmiştir. Sosyal sermaye kavramının amacı ve yöntemi her kuruluşa göre farklı olup, genellikle ortak amaç karar alma süreçlerinde sivil katılımı artırarak kalkınmayı sağlamaktır.

1.1.1. Woolcock ve Narayan’a Göre Sosyal Sermaye

Woolcock ve Narayan (2000), “Sosyal Sermayenin Kalkınmaya ve Politikaya Etkileri” adlı makalesinde sosyal sermaye üzerine çalışma yapmışlardır. Yaptıkları bu çalışmada sosyal sermayeyi, bireyin ailesini veya arkadaşlarını kriz durumlarında çağırabileceği, maddi veya manevi kazanç sağlayabileceği önemli bir varlık olarak tanımlamışlardır. Kısacası, sosyal sermayeyi kişinin zor durumunda yardımına koşacak ve kişiye fayda sağlayacak bir varlık olarak ifade etmektedirler.

Bireyin mutsuz olduğu zamanlarda veya yoksulluk çektiği durumlarda sosyal sermayesi yüksek olan bireyin bu gibi durumlar üzerinde olumlu etki yarattığı görüşüne sahiptirler. Temel olarak sosyal sermaye tanımını, kişilerin birlikte hareket etmelerini sağlayan norm ve kurallar bütünü olarak ifade etmektedirler. Yani insanların birbirlerine karşı duydukları güven ile birlikte beraber hareket etmelerinin fayda sağlayacağını dile getirmektedirler (Woolcock ve Narayan, 2000).

Sosyal sermayenin olumsuz yönüne bakıldığında ise, ebeveynlerin çoğu, genç çocuklarının toplumda var olan suç grupları arasına katılarak kötü alışkanlıklar edilebileceği görüşü hakimdir. Ayrıca sosyal sermayesi yüksek olan bireylerin, istihdam edilme sırasında kendilerine ayrıcalık sağlanır (Woolcock ve Narayan, 2000).

Sosyal sermaye, güven ve karşılıklı ilişkiler yoluyla geliştirilir. Yoksul bölgelerin **bağlayıcı sosyal sermayeye** sahip olduğu fakat gelişmiş toplumlarda ise daha mesafeli ilişkilerin olduğu **birleştirici sosyal sermaye** türü bulunmaktadır. Kalkınmanın önündeki en büyük engelin gelişmekte olan toplumların dışa kapalı bir toplum yapısı ve bununda o bölgenin gelişmesini engellemesidir Dışa kapalı toplumların yeniliklere karşı kapalı olması ve değişen dünya düzenine uyum sağlayamamasından dolayı bölgenin kalkınması gerçekleşemez (Woolcock ve Narayan, 2000: 4).

Woolcock ve Narayan (2000) sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi ele almışlardır (Woolcock ve Narayan, 2000:228-236).

1.1.2. James Coleman 'a Göre Sosyal Sermaye

Pierre Bourdieu'de olduğu gibi Coleman'ın da sosyal sermaye ile ilgili çalışmaları sosyal eşitsizlikler ve okullardaki akademik başarı arasındaki ilişkiyi açıklama çabasından kaynaklanmaktadır (Türk, 2015:140).

Coleman (1988) sosyal sermayeyi, rasyonel eylem teorisine dayanarak açıklamıştır. Rasyonel eylem paradigmasını kullanarak, aşırı bireyselci mülkiyeti reddeder. Rasyonel eylem ilkesini kabul eder, bu ilkenin belirli sosyal bağlamlarla birlikte, yalnızca belirli bağlamlardaki bireylerin eylemlerini değil aynı zamanda sosyal organizasyonun gelişimini de hesaba katabileceğini göstermeye çalışır (Coleman, 1988: 98).

Coleman'a (1988) göre sosyal sermaye bir kaynağı temsil eder ve karşılıklılık (reciprocity) beklentilerini içerir (Tüysüz, 2011: 12). Coleman (1988) "Social Capital in the Creation of Human Capital" adlı çalışmasında sosyal sermayenin bireylerin günlük hayatlarına etkilerini anlatır. New York mücevher piyasasından örnek vererek buradaki tüccarların birbirleriyle değiş-tokuş yaparak elmaslarını verdiklerini söyler. Bu piyasada esas olanın güven olduğunu ve bu tüccarların birbirlerine duydukları güven sayesinde daha fazla ticaret yaptıklarını ifade eder. Ayrıca bu piyasada tüccarın elinde müşterinin istediği mücevherin olmaması durumunda diğer tüccara yönlendirilerek o tüccarın kazanç sağlamasına neden olur (Coleman, 1988).

Bir başka örnekte ise sosyal sermaye seviyesinin düşük olduğu bölgede yaşayan bir ailenin çocuğunun dışarı çıkmasına izin vermediği fakat bu ailenin sosyal sermaye seviyesi yüksek olan bölgeye göç ettiğinde ise çocuğuna sokağa çıkması için izin verdiği belirtilmektedir. Coleman (1988), sosyal sermayeyi **yükümlülükler** ve **beklentiler** üzerinden de açıklamaktadır. Örneğin birey A, B için bir şey yaparsa ve ileride karşılık verecek olan B'ye güvenirse, bu A'da bir beklenti ve B'nin bir yükümlülüğünü belirler. Bu yükümlülük, A'nın performansı için A'nın tuttuğu kredi notu olarak düşünülebilir Bu yükümlülükler A'nın ihtiyaç halinde kredisini kullanabileceğini ifade eder. Kahire'de bulunan El-Halil pazarı da böyle bir sosyal yapıya sahiptir (Coleman, 1988: 19). Bireylerin daha fazla kendi kendine yeterli oldukları ve birbirlerine daha az bağımlı oldukları diğer sosyal yapılarda, bu kredi fişlerinden daha az sayıda bulunmaktadır (Coleman, 1988).

1.1.3. Fukuyama'ya Göre Sosyal Sermaye

Fukuyama, sosyal sermayeyi bireyler arasındaki işbirliğini teşvik eden yasal olmayan bir kural şeklinde tanımlamıştır (Fukuyama, 2001:7-8). Ayrıca, sosyal sermayenin birçok

tanımı olmasına rağmen esas olarak iki veya daha fazla birey arasındaki işbirliğini teşvik eden somutlaştırılmış gayri resmi bir norm şeklinde ifade etmiştir. Tanımda, ifade edilen **karşılıklı kavramı** da bütün bireylerin iletişimi sırasında var olan ancak samimi ilişkilerin olduğu (arkadaş) gruplarda ortaya çıkmaktadır.

Sosyal sermayenin yarattığı etkiler ise işlem maliyetlerini düşürmesi, demokrasinin sağlanması için olmazsa olmaz olduğu ve bölgenin veya ülkenin kalkınmasına etki sağlamasıdır. Sosyal sermaye hem olumlu hem olumsuz dışsallıklar yaratmaktadır. Olumlu dışsallık olarak kişilerin birbirleriyle ilişkide genellikle toplumsal kurallara uygun olarak hareket etmesi ve bununla bütün topluma yayılmasıdır. Olumsuz dışsallık olarak ise kötü grupların kendi aralarında oluşturdukları hırsızlık, gasp gibi olayları topluma yayması örnek olarak gösterilebilir (Fukuyama, 2001).

Fukuyama sosyal sermayenin yaratmış olduğu dışsallıkları ölçmede **güven yarıçapı** kavramını kullanmıştır. Bir grubun sosyal sermayesi olumsuz dışsallık üretiyorsa, güven yarıçapı grup sınırlarının dışına çıkamamaktadır. Bu durum grup dışı bireylerle işbirliğini sınırlandırmaktadır. Bu grupta yer alanların dışarıya güveni daha zordur. Modern toplumların iç içe geçmiş güven yarıçaplarından oluştuğu iddia edilmektedir. Grubun oluşturduğu olumlu dışsallıklar güven yarıçapını oluşturur. Grup arasındaki işbirliği büyükse yani grup yalnızca kendi içinde işbirliği değil de dışarıyla da işbirliği yapmaya açıksa güven yarıçapı büyük olur ve olumlu dışsallıklar topluma daha fazla yayılır.

Fukuyama'ya (2001) göre, özellikle gelişmiş toplumlarda güven yarıçapı büyüktür. Güven yarıçapının büyük olması, yenilik faaliyetlerinin yüksek olmasını yani bu toplumların yeniliklere açık olduklarını gösterir. Bu da o bölgenin veya ülkenin gelişmesine olumlu katkı sağlamasıdır. Gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlara bakıldığında, gelişmekte olan toplumların işbölümü yapmaya pek hevesli olmadığını dolayısıyla yenilik yaratmada zorluk çektiği görülür. Gelişmiş toplumlarda ise güven yarıçapının büyük olmasının nedeni, işbirliğine ve yenilik yaratmaya yatkın olmalarıdır (Fukuyama, 2001).

1.1.4. Putnam'a Göre Sosyal Sermaye

R. Putnam, sosyal sermaye kavramını Coleman'dan farklı olarak toplumsal düzeyde ele almıştır. Onun sosyal sermaye kavramında vurguyu, iletişim ağlarına aktif katılma ve bu katılımdan hâsıl olan karşılıklılığa ve yine burada ortaya çıkan karşılıklı toplumsal güvenirlilik normlarına yaptığı söylenebilir (Yarar, 2011:129). Putnam, sosyal sermayenin özünde sosyal ağların yattığını, bu ağların da bireyler ve grupların verimliliğini etkileyen

değerler ve sosyal bağlantılara sahip olduğunu belirtir. Ona göre sosyal sermaye; bireyler ve sosyal ağlar arasındaki ilişkiler, davranış normları ve güvenilirlik olarak ifade edilebilir (Çetin, 2006:3-4).

Putnam (2000), çalışmasında Amerikan toplumundaki çöküşün sebeplerini araştırmaktadır. Amerikan toplumundaki çöküşün sebepleri olarak halkın 1960'larda piknik etkinliklerine katıldığını, bowling etkinliklerine katılımın yüksek olduğu ve derneklere katılımın o yıllarda yüksek iken nesiller yenilendikçe sivil katılımın azaldığı ve çöküşün nedeni olarak bu durumu göstermektedir.

Putnam (1993), İtalya örneği üzerinden yaptığı çalışmada Kuzey İtalya'nın Güney İtalya'ya göre daha gelişmiş olmasının sebebi olarak Kuzey'de daha fazla sivil katılımın olması halkın yönetimde söz sahibi olması ve karar alma süreçlerinde oldukça etkili olmasını göstermektedir.

Putnam (2000), ülkelerin kalkınmasında sosyal sermayeyi bir mihenk taşı olarak görmüştür. Ülkelerin gelişmesinde sivil katılım, yatay ağlar dediğimiz (derneklere üyelik), ağlar arasındaki işbirliği gibi göstergelerin artması durumunda sosyal sermaye düzeyinin yükseleceğini belirtir. Artan işbirliği ve güven ile birlikte bunun üretim maliyetleri üzerinde olumlu etki yapacağını ayrıca yüksek güven ile bireyler arasında yapılan sözleşmelerin azalacağı, bunun da işlem maliyetlerini azaltacağını ifade eder.

1.2.SOSYAL SERMAYENİN BİLEŞENLERİ

Sosyal sermayenin açıklanmasında bazı unsurlar oldukça önemlidir. Coleman ve Putnam, sosyal sermayenin bileşenleri olan kişilerarası güvenin, normların ve sosyal ağların yalnızca toplum yaşamında değil ekonomik hayatın işleyişinde de önemli bir yer teşkil ettiğini ifade etmektedirler. (Coleman, 1994: 91).

1.2.1. Güven

Sosyal sermayenin öğelerinde ilk ele alacağımız kavram güvendir. Putnam, toplumları ve devletleri, güvene dayandırmaktadır (Siisiäinen, 2000:1). Fukuyama "Güven" adlı kitabında ülkeler arasındaki ekonomik gelişmişlik farklılıklarını açıklamada güven kavramını

kullanmıştır (Fukuyama,1998). Yine Putnam (2000), Amerika'daki çöküşün nedenini, sivil katılımın ve toplumdaki güven unsurunun azalması olarak göstermektedir.

Fukuyama (2000), sosyal sermayenin yaratmış olduğu dışsallıkları “güven yarıçapı” ile ölçmektedir.

Güven kavramı ahlaki, stratejik ve kurumsal güven şeklinde üç başlık altında sınıflandırılır.

- 1) Ahlaki güven, dünyanın iyimser görüşü ve onu kontrol etme yeteneğidir. Ahlaki güvenin ardındaki temel fikir, çoğu insanın temel ahlaki değerleri paylaştığı inancıdır.
- 2) Stratejik güven, insanların nasıl davranacağına dair beklentileri yansıtır.
- 3) Kurumsal güven, toplumda var olan bireylerin siyasal, sosyal ve ekonomik kurumlara olan güvenidir (Uslaner, 2002: 1-2).

Tanımlardan da görüldüğü üzere güven kavramı toplumlar için çok büyük bir öneme sahiptir. Yüksek güven düzeyine sahip toplumlarda vatandaşlık bilinci de yüksek olur. Aynı zamanda bu gibi toplumlarda suç oranlarının düşük olması beklenmektedir. Düşük suç oranlarıyla birlikte devletler güvenliği sağlamak için yapılan harcamalarda tasarrufa giderek bütçe açısından olumlu etki yaratabilirler. Ayrıca güven düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda işbirliği yüksek olduğundan bu durumun verimlilik açısından olumlu etki yapması beklenmektedir.

1.2.2. Normlar

Sosyal sermayenin bir başka temel unsuru normlardır. Normlar sosyal sermayenin olmazsa olmaz öğelerinden biridir. Norm, insanların hangi davranışının doğru olup hangi davranışın yanlış olduğunu belirten ifadedir. Coleman normları tanımlarken “yasal olmayan hatta bazen yasalarla çelişebilir” şeklinde ifade etmektedir (Keefer ve Knack, 2003: 2-3). Yine Putnam ve Coleman normları, resmi olmayan bir kontrol şekli olarak ifade etmektedir (Kapu, 2008). Ayrıca yazılı olmayan bu kurallar sayesinde bireyler yaşadıkları toplumun örf, adet ve geleneklerine uygun yaşayarak sorumlu bir vatandaş bilincinde hareket etmektedir. Bu durum da toplumsal hayatı olumlu etkilemektedir.

Toplumda sosyal denetimi sağlayıcı, düzenleyici ve koruyucu bir görev ifade eden sosyal normların tanımlamalarında ortak özellik olarak; uzun süreden beri var oldukları için

toplumdaki bireylerin yazılı olmayan bu kuralları içselleştirerek hareket etmesini sağlamaktadır (Eroğlu, 2015:307).

Normlar dinamik bir yapıya sahip olduğunda toplumun ihtiyaçlarına göre zaman içinde gelişerek yeni normların nesilden nesile aktarılmasını sağlayan yazılı olmayan kurallardır. Normlarını iyice özümsemiş olan toplumlarda sosyal sermayenin yükselmesi beklenir ve bu toplumların kalkınması diğer toplumlara göre daha hızlı ve kapsayıcı olur.

1.2.3. Sosyal Ağlar

Sosyal sermayenin bir başka önemli öğelerinden biri sosyal ağlardır. Sosyal ağlar bireylerin ihtiyaç halinde kullanabilecekleri bir sermaye olarak tanımlanabilir (Çetin, 2009). Kısacası kişilerin sahip oldukları bağlantılar sayesinde fayda sağladıklarını ifade etmektedir. Putnam ise sosyal ağları, sosyal sermayenin en önemli öğelerinden biri olarak kabul etmiştir. Putnam sosyal ağların bireyler üzerinde verimlilik artışı sağladığını söylemektedir (Putnam, 2000).

Sosyal ağların veya bağlantıların öneminin vurgulandığı yer Amerika'daki Silikon vadisidir. Silikon vadisindeki ağ bağlantıları sayesinde bilgi daha hızlı ve maliyetsiz bir şekilde dağılarak o bölgedeki verimliliği artırmaktadır (Çetin, 2009).

1.3.SOSYAL SERMAYE DÜZEYLERİ VE TÜRLERİ

Sosyal sermayenin ölçümünün doğru yapılabilmesi için sosyal sermaye türlerinin sağlıklı bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Sosyal sermaye düzeyleri mikro, makro ve meso şeklinde üç başlık altında incelenebilir. Bu sınıflama sosyal sermayenin çok boyutluluğunu ortaya koyar. **Mikro sosyal sermaye**, yeni bir girişime olanak sağlayan ağ bağlantılarının yaratacağı faydalara odaklanır. **Meso sosyal sermaye** (örgütsel sermaye) ise yüksek verimliliğin sağladığı potansiyel faydaları ele alır (Santos ve Linan, 2007: 446). **Makro sosyal sermaye** ise ekonomik olarak sosyal sermaye kurumlarının devlet ile olan ilişkisinde üretimin oluşmasındaki etkisini ifade eder (Yüksel, 2015: 27).

Mikro, meso ve makro düzeylerde elde edilen faydalar sosyal sermayenin türlerinden etkilenmektedir. Mikro düzeydeki sosyal sermaye; bilişsel ve yapısal olarak ikiye ayrılmaktadır. Bilişsel sosyal sermaye; güven, karşılıklılık ve dayanışma gibi değerleri kapsamaktadır. Yapısal sosyal sermaye ise; yatay örgütler, ilişki ağlarını ve yerel düzeydeki kurumların etkinliklerini kapsamaktadır (Yağmur, 2017:113). Kısacası, bilişsel sosyal

sermaye birlikte hareket etmemizi sağlayarak işbirliğine teşvik eden, kişisel ve yazılı olmayan kurallardır. Yapısal sosyal sermaye çeşitli sosyal örgütlenme biçimleriyle birlikte işbirliğine, kurallara katkıda bulunan ve karşılıklı ortak fayda elde etmeyi sağlayan resmi ağlarla ilgilidir (Santos ve Linan, 2007:446-447).

Sosyal Sermaye ile yapılmış çalışmalara bakıldığında, sosyal sermayenin türleri olarak Putnam'ın 2000 yılında yazmış olduğu "Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community" makalesinde yapmış olduğu sınıflandırma kabul görmektedir. Putnam (2000), sosyal sermaye türlerini bağlayıcı, birleştirici ve köprü kuran sosyal sermaye şeklinde sınıflandırmaktadır.

1.3.1. Bağlayıcı Sosyal Sermaye

Putnam'a göre, bağlayıcı sosyal sermaye yakın arkadaşlara ve diğer akrabalara dayanır ve oldukça homojen gruplar arasındaki ilişkileri kapsamaktadır (Yıldız ve Topuz, 2011: 206). Bağlayıcı sosyal sermaye örnekleri arasında kiliseye dayalı kadın okuma grupları, etnik kardeşlik örgütleri gibi örnekler verilebilir (Putnam, 2000:7). Bağlayıcı sosyal sermaye dayanışmayı artırmak açısından oldukça önemlidir. Örneğin etnik yerleşim bölgelerindeki yoğun ağlar, toplumun daha az şanslı olan üyeleri için önemli sosyal ve psikolojik destek sağlarken, yerel girişimciler için başlangıç finansmanı, piyasalar ve güvenilir iş gücü sağlamaktadır (Putnam, 2000: 7). Bu sermaye biçiminde gruplara kapalıdır ve dışa açık değildir. Bağlayıcı sosyal sermaye gruplar arasındaki ilişkileri esas alır.

1.3.2. Birleştirici Sosyal Sermaye

Birleştirici Sosyal Sermaye, farklı sosyal sınıflara ait olan bireyler arasındaki ilişkileri nitelendirmektedir. Hiyerarşik bağlamda insanları bir araya getiren bu ilişki içinde güce, sosyal statüye ve refaha farklı grupların ulaşması sağlandığından "birleştirici" olarak nitelenmektedir (Şan ve Şimşek, 2011: 97). Birleştirici sosyal sermaye dışa dönüktür ve farklı sosyal bölünmelerdeki insanları kapsamaktadır (Putnam, 2000: 7). Bu sosyal sermayede, aile kurallarının geçerli olmasından ziyade toplumsal normları içermektedir.

1.3.3. Köprü Kuran Sosyal Sermaye

Köprü kuran sosyal sermaye, daha uzak ilişkileri ifade etmede kullanılan bir sosyal sermaye türüdür (Yıldız ve Topuz, 2011:206).

Bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermayenin benzer veya farklı yönleri karşılaştırmalı olarak Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Bağlayıcı ve Köprü Kuran Sosyal Sermaye

Bağlayıcı Sosyal Sermaye	Köprü Kuran Sosyal Sermaye
• Homojen elemanlardan oluşur • Elemanlar arasında bağ gücü yüksektir. • Kendisini oluşturan elemanlar ona hizmet eder • Diğer ağlarla yeni bağlar kurmaya hevesli değildir. • Kimliğin tamamını işgal etmeye meyillidirler. • Dışarıda kalanları dışlayıcıdır. • Tipik örnekler; marjinal gruplar, etnik dayanışma örgütleri.	• Heterojen elemanlardan oluşur. • Elemanlar arasında bağ gücü düşüktür. • Kendisini oluşturan elemanlara hizmet eder. • Diğer ağlarla yeni bağlar kurmaya heveslidir. • Kimliğin bir parçası olabilir. • Dışarıda kalan kucaklayıcıdır. • Tipik örnekler; spor kulüpleri, korolar.

Kaynak: Çalışkan, 2010: 21.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi bağlayıcı sosyal sermaye daha kozmopolit bir yapıya sahip olup daha çok aile bireyleri ve etnik gruplar arasında işbirliğini varsayar. Bu sosyal sermaye biçimi genellikle gelişmekte olan toplumlarda görülebilir.

Bağlayıcı sosyal sermayenin ekonomik açıdan bazı faydaları vardır. Bu duruma örnek olarak özellikle Asya ülkelerinde tarımla uğraşan toplumlar arasındaki işbirliğini verebiliriz. Köprü kuran sosyal sermaye ise daha çok gelişmiş olan toplumlarda görülebilir. Bu sosyal sermaye biçiminde dışa açık ağ bağlantılarından dolayı yenilikçi fikir üretme olasılığı oldukça yüksektir. Dolayısıyla bu sosyal sermaye biçimine ekonomik açıdan bakıldığında verimliliğin yüksek olması beklenebilir. Bu ele alınan ağ bağlantılarının güçlü ve zayıf yönleri Tablo' 3'de gösterilmektedir.

Tablo 3: Bağlayıcı ve Birleştirici Sosyal Bağların Güçlü ve Zayıf Yönleri

Ağların Güç ve Çeşitlilik Seviyesi	Güçlü Bağlar	Zayıf Bağlar
Bağlayıcı Bağlar	Benzer sosyal özelliklere sahip üyeler örnek: yakın arkadaşlar veya aile üyeleri	Gönüllü derneklerde benzer çıkarları veya sosyal özellikleri olan üyeler
Birleştirici Sosyal Bağlar	Farklı sosyal özelliklere sahip üyeler örnek: yaş, cinsiyet.	Gönüllü dernekler içinde farklı sosyal özelliklere sahip üyeler

Kaynak: Ferlander, 2012: 118.

Tablodan da görüldüğü üzere bağlayıcı ve birleştirici bağlar genellikle güçlü ve zayıf bağlarla eş anlamlı olarak kullanılır ancak eş anlamlı değildirler. Güçlü bağlar, duygusal olarak kendine yakın olan insanlara atıfta bulunurken, bağları birbirine bağlayan insanlara atıfta bulunur. Zayıf bağlar, kendinden duygusal olarak uzak olan kişilere, kendisinden farklı insanlara atıfta bulunur. Örneğin bir aile, genellikle güçlü bağların sosyal ağını oluşturur iken cinsiyet ve yaş açısından köprü olma eğilimindedir (Ferlander, 2012:119).

1.4. SOSYAL SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ

Sosyal sermayenin ölçülmesiyle ilgili olarak birçok tartışma mevcuttur. Sosyal sermayeyi ölçmede iki tür görüş hakimdir. Birinci görüş, Putnam’ında yapmış olduğu gibi toplumdaki grupları sayarak sosyal sermayeyi ölçmektir. İkinci görüş ise, sivil topluma katılım göstergeleri ve güven düzeylerini kullanarak ölçüm yapmaktır (Fukuyama, 2001). Putnam, Kuzey İtalyan’ın Güney İtalya’ya göre daha çok gelişmesinin nedeni olarak sivil katılımı göstermekte ve sosyal sermayeyi sivil katılıma göre ölçmektedir (Putnam, 1993). Putnam, sosyal sermayeyi ölçerken sivil topluma katılım göstergesi olarak sivil grupları sayma ve anket uygulama yöntemlerini kullanmıştır.. Bu gruplar bowling kulüpleri, spor kulüpleri ve edebiyat topluluklarıdır. Lin ise, sosyal sermayeyi ifade ederken sosyal ağlara ve sosyal ilişkilere dayandırarak anlatmaktadır (Lin, 1999). Sosyal sermayeyi ölçmek için kullanılan genel olarak ölçütler şunlardır;

1. Sivil hayata katılım; örnek olarak seçimlere katılım oranı, derneklere üyelik
2. Gönüllülük (yardım kuruluşlarına üyelik, çıkar beklemeeksizin yardım etmek)
3. Resmi olmayan topluluklar; arkadaşlarla buluşmak,
4. Kişilerin güven düzeyleri; aile bireylerine karşı güven, arkadaşlara karşı güven, bireyin zor durumda kaldığında yardım edileceğini bilmesi duygusu,
5. Ağ bağlantıları sosyal sermayenin göstergelerindendir (OECD, 2001).

Bu göstergelere ek olarak kaba boşanma hızı, vergi tahsilat tahakkuk oranı gibi değişkenler de sosyal sermayenin ölçülmesinde kullanılmaktadır.

Grootert (1998), yapılan tüm ampirik çalışmaların sonucundan elde edilen sosyal sermaye göstergelerini sınıflandırmıştır. Tablo 4’de bu sınıflandırmaya yer verilmiştir.

Tablo 4: Sosyal Sermayenin Göstergeleri

<u>Yatay Birlikler</u>
• Derneklerin veya yerel kurumların sayısı ve türü
• Üyeliklerin kapsamı
• Katılımcıların karar alma seviyeleri
• Dernek içindeki gelir ve mesleki homojenliğin yaygınlığı
• Köyde yaşayan insanların ve hanehalkının güven düzeyi
• Hükümete olan güven düzeyi
• Sendikalara olan güven düzeyi
• Toplumun örgütlenme düzeyi
• Yardım kuruluşlarına güven düzeyi
• Yaşlılık bağımlılık oranı
<u>Sivil ve Siyasi Toplum</u>
• Sivil özgürlükler endeksi (Gastil Freedom Index)
• Siyasi ayrımcılığa maruz kalan nüfusun yüzdesi
• Siyasi ayrımcılığın yoğunluğu endeksi
• Ekonomik ayrımcılığa maruz kalan nüfusun yüzdesi
• Ekonomik ayrımcılığın yoğunluğu endeksi
• Ayrılkçı harekete katılan nüfusun yüzdesi
• Gastil'in siyasi haklar endeksi
• Siyasi özgürlükler endeksi
• Demokrasi endeksi
• Yolsuzluk endeksi
• Hükümet yetersizliği endeksi
• Demokratik kurumların gücü
• İnsan özgürlüğünün ölçüsü
• Siyasi istikrarın ölçülmesi
• Hükümetin ademi merkeziyet derecesi
• Seçmen katılımı
• Siyasi suikast
• Anayasal hükümet değişikliği
• Darbeler
<u>Sosyal Bütünleşme</u>
• Sosyal hareketliliğin göstergesi
• Sosyal gerilimlerin gücünün ölçülmesi
• Etnik parçalanma
• İsyanlar ve protesto gösterileri

• Grevler
• Cinayet oranları
• İntihar oranları
• Diğer suç oranları
• Yüz bin kişi başına düşen mahkum sayısı
• Meşru olmayan oranları
• Müstakil evlerin yüzdesi
• Boşanma oranı
• Genç işsizlik oranı
<u>Hukuk ve Yönetişim Yönü</u>
• Bürokrasinin kalitesi
• Mahkeme sisteminin bağımsızlığı
• Kamulaştırma ve devletleştirme riski
• Sözleşmelerin devlet tarafından reddedilmesi
• Sözleşmenin uygulanabilirliği
• Sözleşme yoğun para

Kaynak: Grootert, 1998:15.

Tablodan da görüldüğü gibi Gootert (1998), sosyal sermaye göstergelerini yatay birlikler, sivil ve siyasi toplum, sosyal bütünleşme, hukuk ve yönetim yönü şeklinde sınıflandırmıştır. Bu göstergelerin uygulanması durumunda sosyal sermayenin olumlu etkisinin görüleceği tahmin edilmektedir. Yatay birlikler göstergesi mikro açıdan ele alınırken diğer göstergeler ülkelerin ulusal hesaplamalarında kullanılmaktadır (Groootert, 1998).

Yapılan literatür çalışmasında görüldüğü üzere sosyal sermayenin göstergelerinden olan sivil katılım neredeyse ele alınan çalışmaların hepsinde kullanılmıştır. Bu ulaşılan sonuç Putnam'ın (2000) çalışmasında, Amerika'daki sosyal sermaye düzeyini ölçmek için kullandığı gruplara üyelik, bowling kulüplerine üyelik gibi sivil katılımı gösteren değişkenlerin bu çalışmalar tarafından da referans alındığı göstermektedir.

Sonuç olarak, sosyal sermayenin ölçülmesinde, seçimlere katılım, derneklere üyelik, yardım kuruluşlarına üyelik, kişilere veya kurumlara güven vb. değişkenler kullanılabilir. Ancak kesin sonuçlara ulaşabilmek için kapsamlı bir şekilde anket yöntemi uygulanması gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SOSYAL SERMAYE VE BÖLGESEL KALKINMA

Toplumların ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmaları sadece ekonomik faktörlere dayandırılarak açıklanamamaktadır. Bu sebepten dolayı özellikle kalkınmacılar sosyal faktörler üzerinde de durmaya başlamışlardır. İşte bu noktada kalkınma için eksik halka diye adlandırılan sosyal sermaye kavramı önem kazanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde sosyal sermaye kavramının bölgesel kalkınma ilişkisi ele alındıktan sonra Türkiye’de sosyal sermaye durumu sosyal sermaye göstergeleri yardımıyla incelenecektir.

2.1. SOSYAL SERMAYE VE BÖLGESEL KALKINMA İLİŞKİSİ

AB bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak için yukarıdan aşağıya (top-down) yönetim şeklini bırakarak, (bottom-up) dediğimiz aşağıdan yukarı yani yerelin yönetime katıldığı bir politika şeklini uygulamaya başlamıştır. 1990’lı yıllara geldiğimizde bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmada politikalar yetersiz kalmış ve kalkınmada yeni bir yaklaşım olarak kurumsalcı yaklaşım ortaya çıkmıştır (Çekiç ve Ökten, 2009). Kurumsalcı yaklaşım ile birlikte yerelleşme kavramı, örgütlenme, ağ bağlantıları gibi kavramlar önem kazanmıştır. Kurumsalcı yaklaşımla önemli hale gelen ve kalkınma ile ilişkisi tanımlanan informel kurumlar ise; sosyal sermaye kavramı ile örtüşmektedir.” (Çekiç ve Ökten, 2009). KOSGEB sosyal sermayenin kalkınma açısından önemini vurgularken sivil toplum ve işbirliği sayesinde ekonomik kalkınmanın gerçekleşeceğini ifade etmektedir (KOSGEB,2005). Kısacası toplumların düzenli bir şekilde yaşayabilmelerinin sosyal sermaye yoluyla gerçekleşeceğini anlatmaktadır.

Woolcock ve Narayan sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi dört başlık altında ele almışlardır (Woolcock ve Narayan, 2000: 228-236).

1. Toplum Görüşü

Bu görüşe göre, bir bölgenin sosyal sermayesi sivil toplum kuruluşları (STK) veya derneklerin yoğunluğuna göre açıklanmaktadır. Bir başka deyişle, ne kadar çok STK’lar olursa çevreye o kadar olumlu dışsallıklar sağlayacağı ve bölgenin gelişmesine o kadar olumlu yönde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu görüşün ele almadığı nokta ise sosyal

sermayenin yaratabileceği olumsuzluklardır. Örneğin bölgede oluşabilecek çetelerin veya hırsızların çevrede yaratacağı olumsuz dışsallıkları büyük oranda dikkate almamakta ve ayrıca bu olumsuz dışsallıkların yaratacağı maliyeti açıklamamaktadır.

Woolcock ve Narayan (2000), gelişmekte olan ülkelerde toplumsal dayanışmanın fazla olduğunu ancak bunun yanında yasal olmayan birçok grubun olduğunu ve bununda gelişmeye engel olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin Kenya’da iki yüz binden fazla topluluğun olduğu ancak bunun bölgenin gelişmesine beklenen katkıyı sağlayamadığını, bunun nedenin ise çok fazla gayri meşru grubun olduğu ve bununda çok fazla maliyete sebebiyet verdiğini belirtmektedirler.

Woolcock ve Narayan’ın (2000), Latin Amerika örneğine bakıldığında ise çok sayıda çiftçi örgütlenmesi olduğu ancak bunu paraya çevirebilecek güçleri olmadığından dolayı yoksulluktan kurtulamadıklarını ifade etmişlerdir. Kısacası gelişmekte olan bölgelerin sosyal sermaye düzeyinin yüksek olduğunu ama bunun ekonomik açıdan fayda sağlamadığını ifade etmektedirler.

2. Ağ Bağlantıları Yaklaşımı

Sosyal sermayeyi açıklayan bu görüşte kişiler arası dikey ve yatay ilişkilerin üzerine vurgu yapılmaktadır. Bazı toplumların etnik köken ve din gibi güçlü yatay bağlarının olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu güçlü bağların ileride ayrımcılığa neden olduğunu, bu durumu açıklarken ise birleştirici sosyal sermaye kavramı kullanılır.

Bu görüşü açıklamada iki önerme kabul edilir. İlk olarak, toplum bireyleri arasındaki bağlar o kadar güçlüdür ki istihdam konusunda özellikle daha bilgili kişilerden ziyade daha çok **ağ bağlantıları olan kişiler** seçilir. Örnek olarak, etnik kökenli göçmenleri desteklemek verilebilir. Diğer bir görüş ise, ne olursa olsun güçlü bağlara sahip olunandan ziyade **bilgili kişiler** istihdam edilmektedir. Bağların yüksek olduğu alanlarda yardımlaşmanın daha iyi olduğu ancak bu bağlantıları maddi çıkar için kullanıldığında birliğin azaldığını ve böylece o bölgedeki toplumsal yapının bozulduğu görülmektedir (Woolcock ve Narayan, 2000).

3. Kurumsal Görüş

Kurumsal görüş olarak adlandırılan sosyal sermayenin üçüncü görüşü, topluluk ağlarının ve sivil toplumun canlılığının büyük ölçüde politik, yasal ve kurumsal çevrenin bir ürünü olduğunu savunur.

Ağlar görüşünün, sosyal sermayeyi büyük ölçüde çeşitli mallara ve/veya “kötülüklerle” neden olan bağımsız bir değişken olarak görüldüğü yerlerde, kurumsal görüş sosyal sermayeye vurgu yapan bir değişkeni ifade eder. Bu görüş, sosyal grupların kolektif çıkarlarına göre hareket etme kapasitelerinin, esasen içinde ikamet ettikleri resmi kurumların

kalitesine ve yüksek seviyede “genelleştirilmiş güven” gibi ortaya çıkan niteliklere bağlı olduğunu savunur.

Devletlerin ve firmaların kendi performanslarının kendi iç tutarlılığına, güvenilirliğine ve yetkinliğine ve sivil topluma karşı dış sorumluluklarına bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

4. Sinerji Görüşü

Woolcock ve Narayan (2000), ağlardan ve kurumsal bağlantılardan ortaya çıkan sinerji görüşünü önermişlerdir. Sinerji görüşü kapsayıcı kalkınmanın, devlet, kurumsal sektör ve sivil toplum temsilcileri ortak hedefler belirleyebildiklerinde ve izleyebilecekleri ortak forumlar oluşturdıklarında gerçekleştiğini vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla sosyal sermaye, aracılık eden bir değişken olarak ele alınır. Devlet ve vatandaş arasındaki birliktelik üzerine vurgu yapılmaktadır. Devlet ile vatandaş eylemi arasındaki sinerjinin tamamlayıcılık ve gömülülük (embedness) üzerine kuruludur. (Woolcock ve Narayan, 2000: 236). Tamamlayıcılık, kamu ve özel aktörler arasında karşılıklı olarak destekleyici ilişkilere atıfta bulunur. (Woolcock ve Narayan, 2000). Gömülülük ise vatandaşları ve kamu görevlilerini bağlayan ağların niteliği ve kapsamı anlamına gelir.

Sinerji görüşü, teorisyen, araştırmacı ve politika yapıcılar için üç ana görevi ortaya koymaktadır. Birincisi, belirli bir toplumu, resmi kurumları ve aralarındaki etkileşimi karakterize eden sosyal ilişkilerin doğasını ve kapsamını belirlemektir. İkincisi ise toplumdaki kurumsal stratejilerin geliştirilmesidir. Sonuncusu ise, sosyal sermayenin yaratacağı olumlu veya olumsuz etkilerinin dikkate alınarak dengelenmesini sağlamaktır.

Sosyal sermayenin bölgesel kalkınmaya etkisine bakacak olursak ise verilebilecek en iyi örneklerden biri **Üçüncü İtalya bölgesi** örneğidir. Bu bölge diğer bölgelerle karşılaştırıldığında daha çok küçük işletmelerin var olduğu ve bu işletmeler arasında yoğun işbirliğinin hakim olmasıdır. Bu bölgenin ayrıca politik kurumlarla yapmış olduğu işbirliği çok yüksektir. İşte bu nedenle bölgede yüksek olan işbirliği ve güven sayesinde bölge sosyal sermaye açısından gelişmiş olup bölgenin gelişmesine olumlu katkı sağlamıştır (Çetin, 2006). Sonuç olarak bu bölgenin diğer bölgelerle işbirliği, girişimcilik ve ağ bağlantıları gibi konularda iyi olması bölgenin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Philip Cooke ve Nick Clinton İngiltere için yapmış oldukları çalışmada başarılı olan bölgelerin işbirliği ve yenilikçilik kapasitelerinin son derece iyi olduğunu, ayrıca bu bölgelerin sosyal sermayenin değerini ve önemini vurguladıkları sonucuna vurgulamışlardır (KOSGEB, 2005).

Fukuyama ise çalışmasında, sosyal sermayenin özellikle gelişmekte olan toplumların soy, kabile gibi etnik kökenlerinden dolayı yüksek olduklarını bu toplumların gelişmesini sağlamak için sosyal sermayenin yaratacağı yenilikle birlikte bölgenin gelişeceğini savunmaktadır (Fukuyama, 2002).

Sosyal sermaye bölgelerin gelişmesine katkı sağladığı gibi, hükümetlerin uygulayacakları politikalar üzerinde de etkilidir.

Sosyal sermayenin bölgelerin veya ülkelerin gelişmesi açısından hükümet politikalarına etkisine baktığımızda ise şu şekilde ifade edilebilir; maddi açıdan yeterliliği olmayan kişilere hükümet ödeme yaparak eşitliği sağlamayı amaçlar ve böylece toplumdaki sosyal uyum ve güveni sağladıklarını iddia ederler. Devlet, ayrıca işçilerin asgari ücretle çalışmasını sağlayarak bireylerin haklarının korunmasını sağlar. Daha düşük ücretle çalışmaya zorlanan işçilere haklarının korunması için ağ bağlantıları oluştururlar. Bir başka örnek verecek olursak devletler bütçelerinde harcama yaparak spor müsabakaları ve etkinlikler düzenlerler. Bu gibi etkinlikler sayesinde bir yandan bölgeye gelen turist sayısı artarken diğer yandan bölgedeki halka istihdam sağlanır ve toplumdaki sivil katılım artarak bölgenin sosyal sermaye düzeyi yükselir.

Bir başka örnek olarak ise hükümetler derneklere destek vererek suç oranlarının azaltılması, çevre bilinci gibi konuların dernekler vasıtasıyla geliştirmesi sağlanmaktadır. Devletin derneklere yapmış olduğu destekler sayesinde toplumdaki ağ bağlantıları gelişmesine ve toplumun güven düzeyinin artmasına sebep olmaktadır (Productivity Commission, 2003: 61).

Sosyal sermayenin hükümet politikaları üzerine yapmış olduğu olumlu katkıları görmüş bulunmaktayız. Sosyal sermayenin Türkiye’de uygulanmış olan politikalara etkisine baktığımızda ise sosyal sermaye Dokuzuncu Kalkınma Planı ile hükümet politikalarına girmiş bulunmaktadır. Sosyal sermaye Dokuzuncu Kalkınma Planında 647. Maddede ‘‘ özellikle az gelişmiş bölgelerde yerel düzeyde uzmanlaşmayı destekleyecek şekilde beşeri kaynaklar ve sosyal sermaye geliştirilecek; bölgesel potansiyelleri ve işgücü piyasası özelliklerini dikkate alan işgücü eğitim programları uygulanacaktır’’ (Kalkınma Bakanlığı, 2006: 92).

Kalkınma planında da görüldüğü üzere bölgesel kalkınmanın gelişmesinde yerel kaynakların ön plana çıkarılması amaçlanmış olup bu amaca ulaşmak için sosyal sermaye ve beşeri sermaye kavramları ön plana çıkarılmıştır. Yerel kaynakları hareket geçirerek bölgenin kalkınmasında sivil toplum kuruluşlarıyla hareket edilerek yönetim sağlanacaktır.

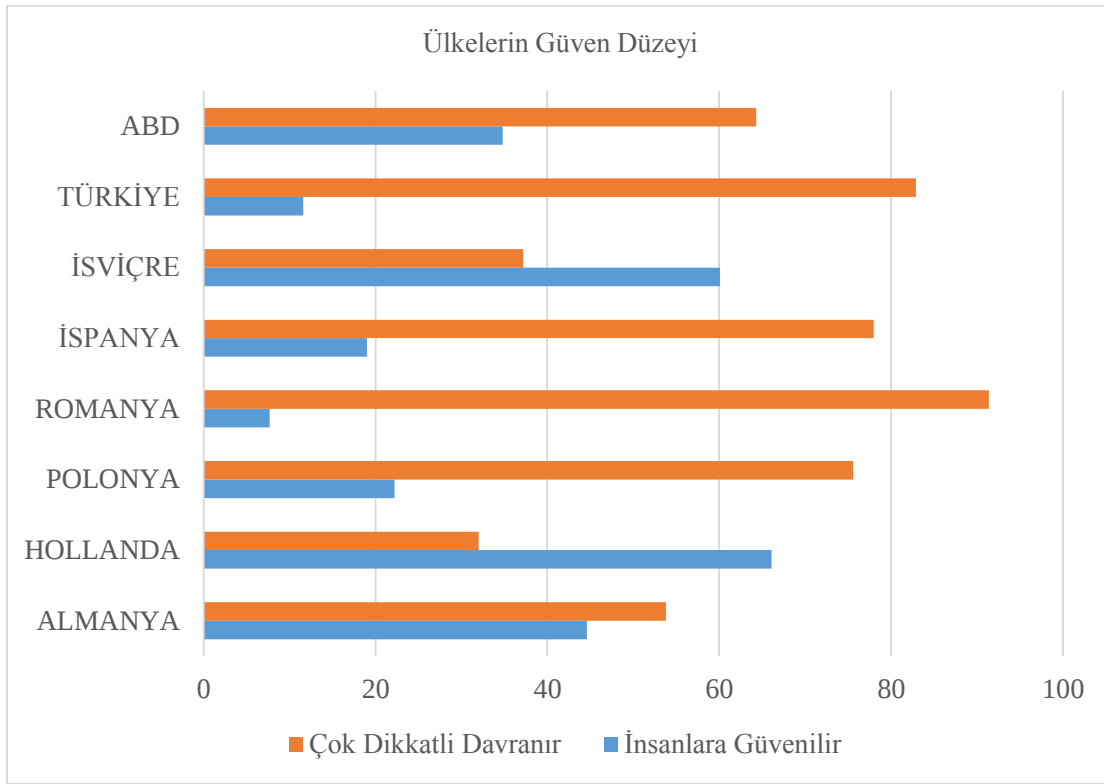
Burada amaç sivil katılımı artırarak ve güven ortamı oluşturarak bölgesel kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olmaktır. Sivil katılım ve güven gibi göstergeler bize o ülkenin veya

bölgenin sosyal sermaye düzeyi hakkında bilgi vererek uygulanması gereken politikalar hakkında yol gösterici olmaktadır.

2.2. SOSYAL SERMAYE BİLEŞENLERİ İLE SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN KARŞILAŞTIRMASI

Dünya Değerler Anketinin 2010-2014 yılları için yapmış olduğu çalışmanın sonuçları temel alınarak yapılan karşılaştırmalar Tablo 5 ve Tablo 6’da gösterilmektedir. Bu bağlamda Türkiye ve seçilmiş ülkeler, sosyal sermayenin bileşenlerinden olan güven düzeyi ve sivil katılım değerleri baz alınarak karşılaştırılmıştır.

Tablo 5: Seçilmiş Ülkelerin Güven Düzeyleri

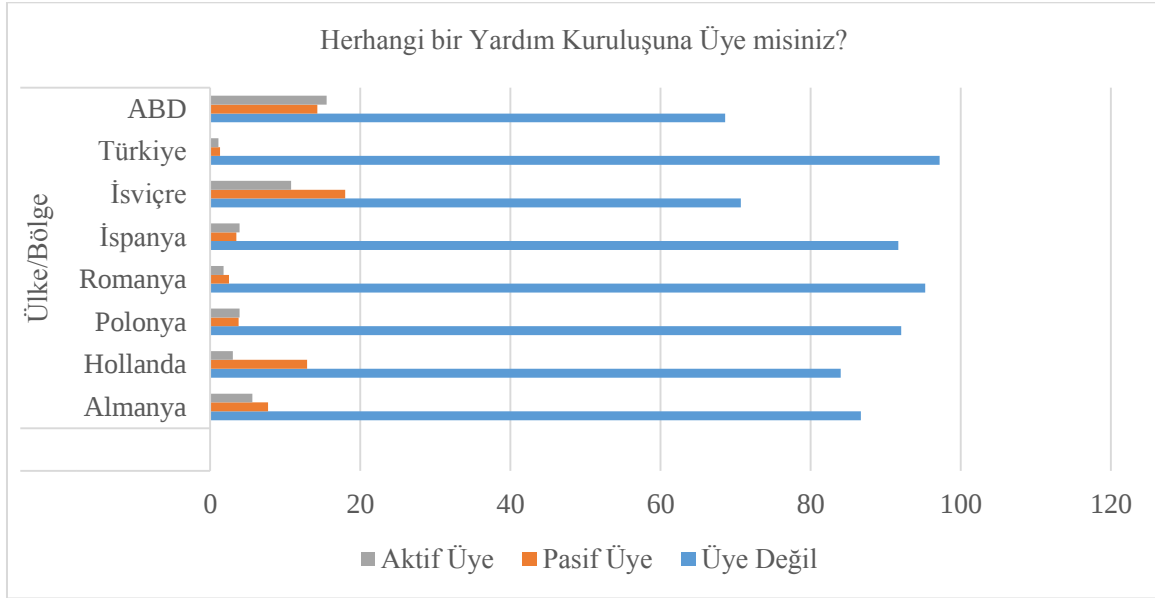

Kaynak: Dünya Değerler Anketi (2010-2014).

Tabloda Avrupa’nın seçilmiş bazı ülkeleri ve Amerikan’ın güven düzeyleri gösterilmiştir. Özellikle gelişmiş ülke statüsünde ifade edilen Almanya, Hollanda, İsviçre ve ABD gibi ülkelerde insanlara karşı güven düzeyinin yüksek olduğu, gelişmekte olan Türkiye ve Romanya gibi ülkelerde ise düşük olduğu görülmektedir. Gelişmiş olan toplumlarda, güven düzeyinin yüksek olmasıyla birlikte işbirliği de yüksek olup bölgenin veya ülkenin gelişmesine olumlu katkılar yapmaktadır.

Tablo 6, ele alınan ülkelerde yaşayan vatandaşların herhangi bir yardım kuruluşuna üye olup olmadığını göstermektedir. Bu tablonun önemine gelecek olursak bir toplumda veya bölgede sivil katılım artıkcça o bölgenin sosyal sermaye seviyesi artacak böylece kalkınma gerçekleşecektir.

Tablo 6: Derneklere Üyelik

Kaynak: Dünya Değerler Anketi (2010-2014).

Tablodan da görüldüğü gibi, gelişmiş ülkelerden ABD, İsviçre, Hollanda, Almanya ve İspanya gibi ülkelere baktığımızda, gelişmekte olan Polonya, Türkiye ve Romanya gibi ülkelere göre hem aktif hem pasif üye bakımından daha fazla orana sahip olduğunu görmekteyiz.

Güven ve sivil katılım gibi göstergeler ülkelerin sosyal sermaye düzeyleri hakkında belli bir oranda çıkarım yapmamızı sağlamaktadır. Ülkelerin sosyal sermaye düzeyleriyle ilgili yorum yapmamızı sağlayan **Küresel Sürdürülebilirlik Rekabetçilik Endeksi** (Global Sustainability Competitive Index Report 2017) ise 180 ülke için sosyal sermaye değeri karşılaştırma skorları yayınlamıştır. Bu endeks, sosyal sermayeyi hesaplarken sağlık göstergeleri, doğum istatistikleri, fırsat eşitliği, basın özgürlüğü, insan hakları, suç istatistikleri, refah istatistikleri gibi göstergeler kullanmıştır. Tablo 7’de, 180 ülke içinden seçilmiş gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere örnek olması açısından 42 ülkenin sosyal sermaye değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 7: Seçilmiş Ülkelerin Sosyal Sermaye Değerleri

Sıralama	Ülkeler	Sosyal Sermaye Değeri	Sıralama	Ülkeler	Sosyal Sermaye Değeri
1	Norveç	58,6	23	Çekya	50,2
2	Lüksemburg	58,4	24	Kıbrıs	50,2
3	İzlanda	58,1	25	İrlanda	49,9
4	Finlandiya	57,1	26	İtalya	49,9
5	Almanya	56,6	114	Gana	37,9
6	İsviçre	56,4	115	Brezilya	37,9
7	Japonya	56,4	116	Gine	37,9
8	Güney Kore	56,3	117	Dominika	37,8
9	Slovenya	56	118	Uganda	37,7
10	Hollanda	55,5	119	Türkiye	37,6
11	İsveç	55,1	120	Angola	37,3
12	Danimarka	55	121	Yeşil Burun Adaları	37,0
13	Avusturya	54,9	122	Paraguay	36,9
14	Belçika	54	123	Suriye	36,9
15	Singapur	53,7	124	Dominik Cumhuriyeti	36,9
16	Fransa	53	125	Zambiya	36,7
17	Moğolistan	52,8	126	İran	36,6
18	Liechtenstein	52,6	127	Rusya	36,6
19	Maldivler	52,1	128	Liberya	36,6
20	Portekiz	51,1	129	Amerika	36,4
21	Slovakya	50,9	180	Orta Afrika Cumhuriyeti	28,7

Kaynak: Global Sustainability Competitive Index Report, 2017.

Tabloda görüldüğü üzere sosyal sermaye değerleri yüksek olan ülkelerden, Norveç, İzlanda ve Finlandiya gibi ülkelerin Küresel Sürdürülebilirlik Rekabetçilik Endeksinde yüksek skorlu ülkeler arasında olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye ise 37,6 puan ile 180 ülke içinde 119. Sırada yer almaktadır. Bu rapordaki verilere göre Türkiye'nin sosyal sermaye değerlerini artıracak politikaların uygulanması gerektiği sonuca ulaşılabilir.

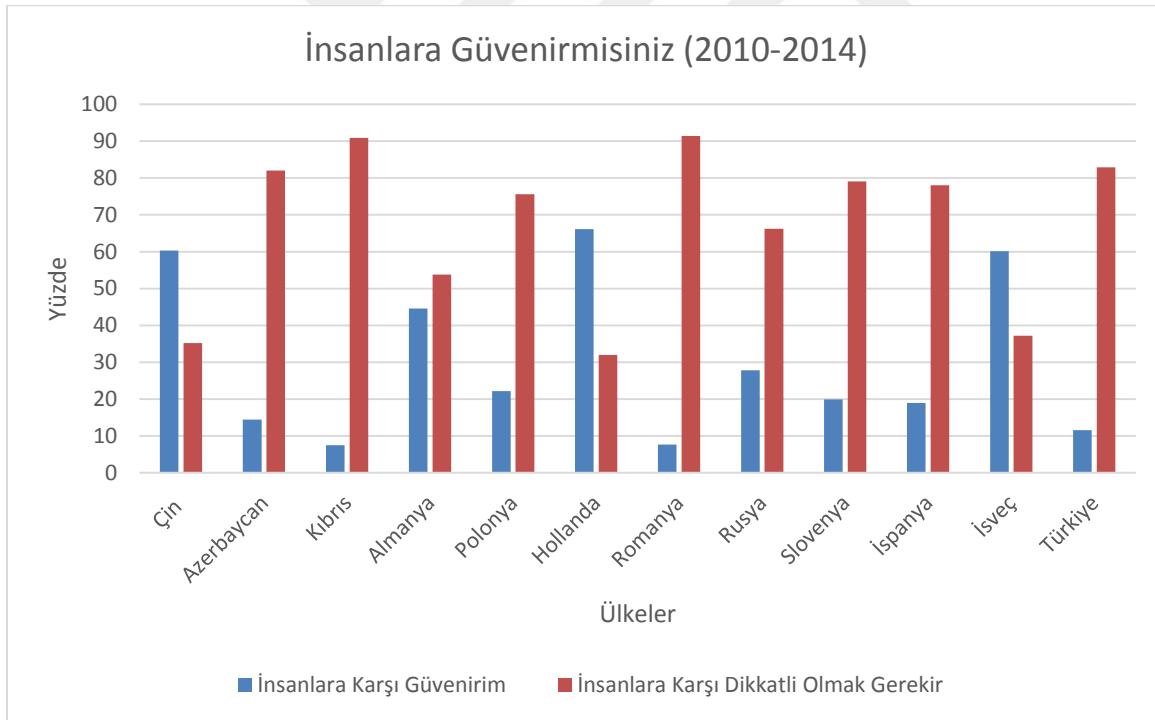
2.3. TÜRKİYE’DE SOSYAL SERMAYE

2.3.1. Türkiye’de Sosyal Sermayenin Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması

Türkiye’de sosyal sermayenin düzeyi göstermek için öncelikle Dünya Değerler Anketi’nin yapmış olduğu çalışmanın sonucuna yer verilecektir. Daha sonra Türkiye’de sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesinde “Eurobarometer” veri tabanının yapmış olduğu anket yöntemi kullanılarak sosyal sermaye değerinin belirlendiği çalışmanın sonuçları incelenecektir. Türkiye’de sosyal sermayeyi ölçmede genellikle güven kavramı üzerinden ele alınmıştır.

Dünya Değerler Anketi “İnsanlara güvenir misiniz” sorusuyla ülkedeki sosyal sermayenin göstergelerinden olan güven düzeyinin ölçülmesine katkı sağlamaktadır. Türkiye’nin 2000-2014 yılları arasındaki güven düzeyini gösteren aşağıdaki tablo Dünya Değerler Anketinden alınarak oluşturulmuştur.

Tablo 8: Türkiye ve Seçili Ülkelerin Güven Düzeyi (2010-2014)

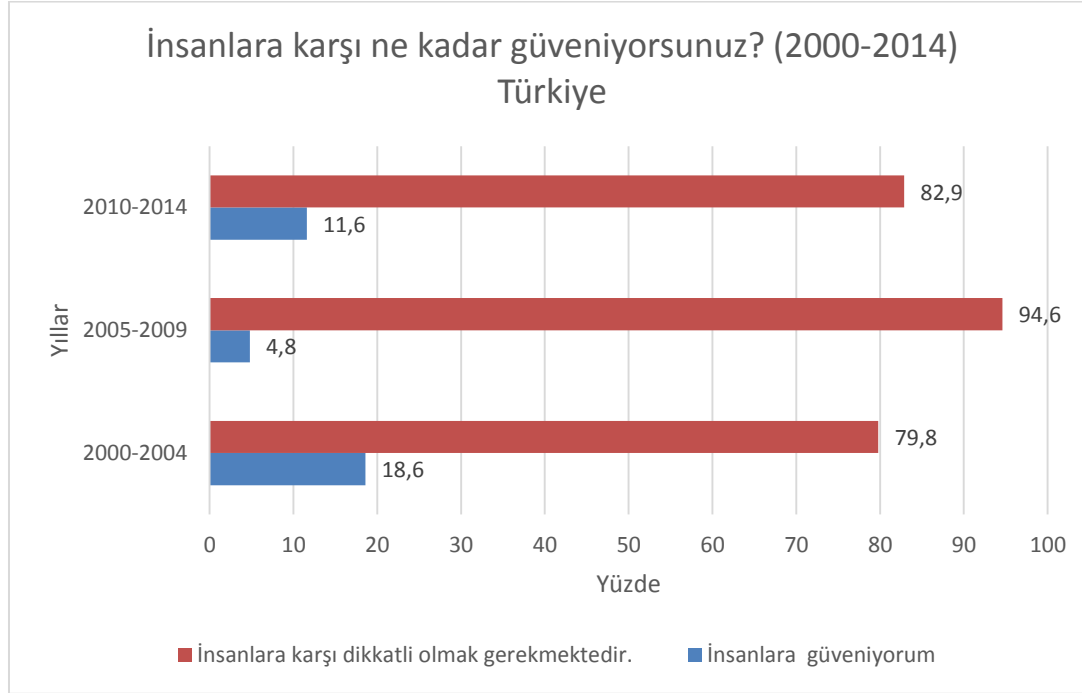
Kaynak: Dünya Değerler Anketi (2010-2014).

Tablo 8’de seçili ülkelerin güven düzeyleri gösterilmiştir. İnsanlara karşı güvenin yüksek olduğu ülkeler Hollanda, Çin ve İsveç gibi ülkeler olmuştur. Güven düzeyinin yüksek olduğu bu gibi ülkelerde işlem maliyetlerinin düşük olması beklenmektedir. Ayrıca güven

düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde yüksek yardımlaşmanın ve gelişmiş ağ bağlantılarının fazla olması beklenmektedir.

İnsanlara karşı güven düzeyinin düşük olduğu ülkeler sırasıyla Kıbrıs, Romanya ve Türkiye'dir. Bu ülkelerde işlem maliyetleri yüksek olup kişiler birbirlerine karşı daha mesafeli davranmaktadırlar.

Tablo 9: Türkiye’de Sosyal Sermaye

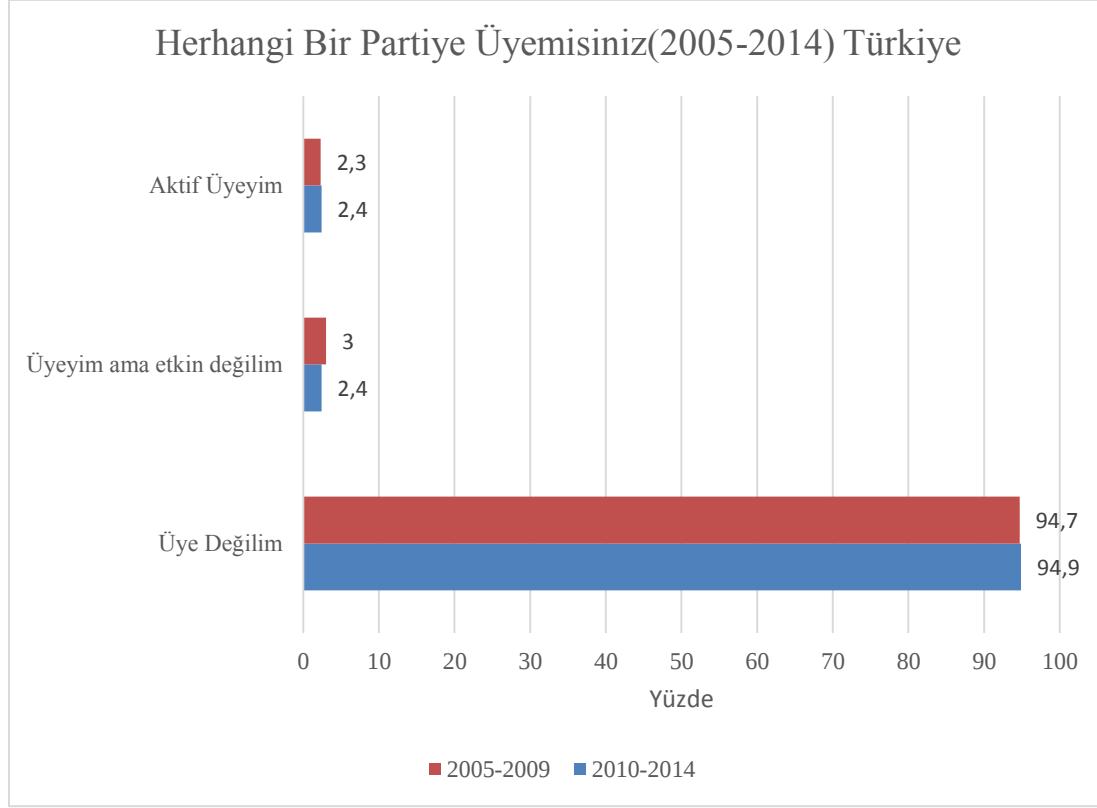
Kaynak: Dünya Değerler Anketi (2010-2014).

Türkiye'nin 2000-2014 yılları arasındaki güven düzeyini gösteren Tablo Dünya Değerler Anketinden alınarak oluşturulmuştur. Tabloda görüldüğü üzere Türkiye’de yaşayan insanlardan anket yoluyla elde edilen bu verilerden insanlara güvenen kesimin yüzdesel olarak azaldığını görmekteyiz. 2000 yılında %18,6 olan insanlara karşı güven oranının, 2005-2009 yılları arasında %4,8 e düştüğü görülmektedir. Bu yıllar arasında dünya çapında yaşanan 2008 krizinin insanların güven düzeyleri üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. İnsanlara karşı dikkatli olmak gerektiğini düşünen kişilere baktığımızda 2000-2004 arası bu oranın %79,8 olduğunu 2005-2009 arası bu oranın %94,6 ya çıktığını görmekteyiz. İnsanlara karşı 2005-2009 yılları arası güven duygusunun azalmasının nedeni olarak 2008 krizinin etkilerinden söz edilebilir. 2010-2014 arası insanlara karşı dikkatli olmak gerekir oranı ise %82,9 olmuştur.

Sosyal sermayenin diğer bir göstergesi olan sivil katılım, herhangi bir siyasi partiye üyelik veya sivil toplum kuruluşları gibi bileşenleri kullanılarak ölçülebilir. Dünya Değerler

Anketi yapmış olduğu ankette, Türkiye’deki insanların herhangi bir siyasi partiye üye olup olmadığı ile ilgili sorunun gösterildiği anket sonuçları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 10: Siyasi Partiye Üyelik

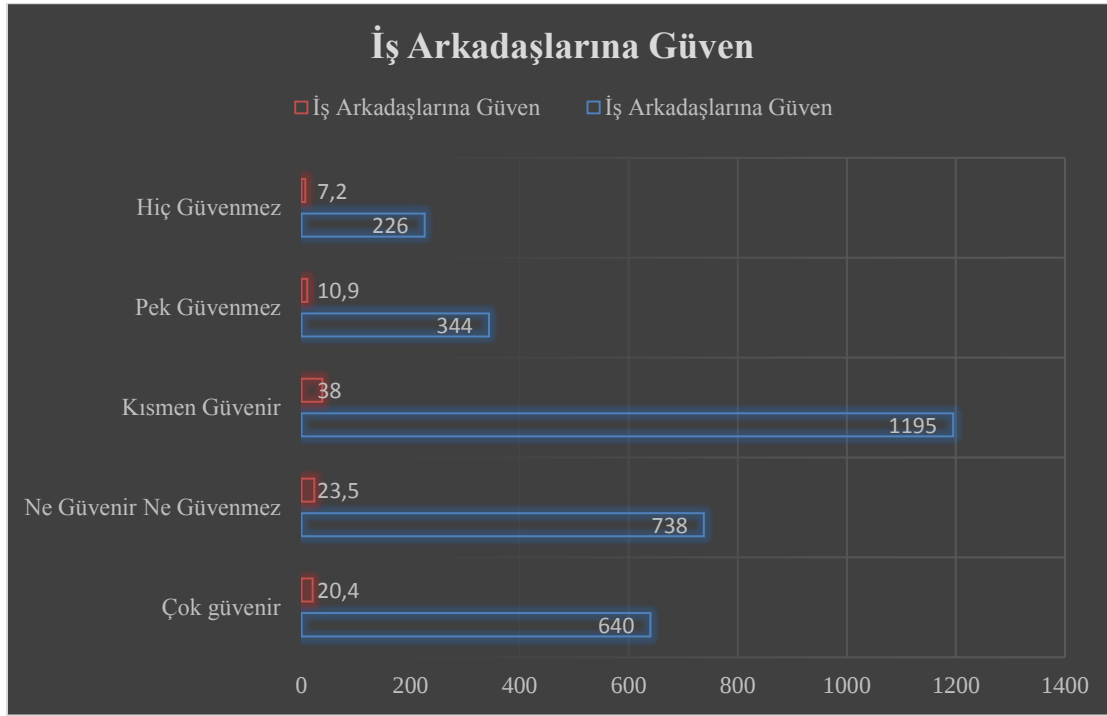
Kaynak: Dünya Değerler Anketi (2010-2014).

Türkiye’deki anket sonuçlarına göre insanların çok küçük bir kesimi siyasi partilere üye olup, üye olanlarında etkin olmadığı görülmektedir. Bu durum sosyal sermaye düzeyini olumsuz etkileyeceği gibi ülkenin veya bölgenin gelişiminde olumsuz etki yaratabilir. Çünkü Putnam (1993) çalışmasında, sivil toplum kuruluşlarına katılım ne kadar fazla olursa sosyal sermaye düzeyinin o kadar yüksek olacağı ve o toplumun gelişmesine o kadar katkıda bulunacağını ifade etmektedir.

Sonuç olarak sosyal sermaye seviyesini yükseltmek ancak sivil toplum kuruluşlarına katılımı artırmak ile mümkün olmaktadır.

Türkiye’nin sosyal sermayesinin boyutunu göstermeye yönelik yapılan diğer bir çalışma ise Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün 2010 yılından yapmış olduğu **Aile Değerleri Araştırması’dır**. Bu araştırmanın sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 11: Türkiye’de İş Arkadaşlarına Güven (2010)

Kaynak: Başbakanlık Aile Değerler Araştırması (2010)

Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün 2010 yılından yapmış olduğu Aile Değerleri Araştırmasında bireylere iş arkadaşlarına güven konusunda sorular sorulmuştur. 3143 kişiye yapılan bu ankette bireylerin iş arkadaşlarına güven konusunda mesafeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bireylerin % 38 si iş arkadaşlarına kısmen güvenirken, %7,2 si hiç güvenmemekte, %20,4’ü çok güvenmektedir. Çıkan sonuçlardan iş arkadaşlarına güvenin düşük olduğu bununda sosyal sermaye düzeyini olumsuz etkilemesi beklenmektedir. Ayrıca iş arkadaşlarına güvenin düşük olduğu yerde işbirliği ve yardımlaşmanın da düşük olması, bunun da verimlilik üzerinde olumsuz etki yapması beklenmektedir.

2.3.2. Türkiye’de Sosyal Sermaye Bileşenlerinin İncelenmesi

Sosyal sermaye kavramı ülkeler arası karşılaştırma yapabilmemizi sağlarken bir yandan da incelenen ülkenin toplumsal açıdan özelliklerini ifade etmemizi sağlar. İşte çalışmanın bu bölümünde sosyal sermayeyi açıklamamızı sağlayan göstergeleri kullanarak Türkiye’nin sosyal sermaye düzeyi göstergeler yardımıyla tanımlanmaya çalışılacaktır. Burada kullanılan sosyal sermaye değişkenleri üçüncü bölümde Türkiye’nin sosyal sermaye endeksini hesaplanırken de kullanılan değişkenlerdir.

Türkiye'nin 2017 yılı için 10 bin kişi başına düşen dernek sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 12: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinde 10 Bin Kişi Başına Düşen Dernek Sayısı (2017)

İLLER	10 Bin KDS	İLLER	10 Bin KDS	İLLER	10 Bin KDS
İstanbul	15,67	Burdur	12,58	Rize	22,99
Tekirdağ	12,26	Adana	10,42	Artvin	24,14
Edirne	17,87	Mersin	11,83	Gümüşhane	15,45
Kırklareli	16	Hatay	9,59	Erzurum	11,12
Balıkesir	14,77	Kahramanmaraş	9,51	Erzincan	15,33
Çanakkale	18,55	Osmaniye	11,92	Bayburt	22,01
İzmir	14,76	Kırıkkale	19,12	Ağrı	5,71
Aydın	13,57	Aksaray	9,59	Kars	9,53
Denizli	15	Niğde	11,14	Iğdır	12,99
Muğla	14,08	Nevşehir	13,13	Ardahan	16,17
Manisa	11,43	Kırşehir	13,35	Malatya	13,98
Afyonkarahisar	17,13	Kayseri	10,61	Elazığ	13,19
Kütahya	20,36	Sivas	13,15	Bingöl	11,3
Uşak	17,09	Yozgat	10,68	Tunceli	14,55
Bursa	16,93	Zonguldak	17,66	Van	6,92
Eskişehir	15,84	Karabük	28,84	Muş	8,7
Bilecik	17	Bartın	16,48	Bitlis	14,41
Kocaeli	18,04	Kastamonu	16,46	Hakkari	7
Sakarya	19,19	Çankırı	24,18	Gaziantep	12,76
Düzce	23,91	Sinop	20,68	Adıyaman	10,77
Bolu	20,25	Samsun	15,99	Kilis	18,34
Yalova	22,41	Tokat	10,46	Şanlıurfa	5,96
Ankara	20,37	Çorum	12,57	Diyarbakır	6,71
Konya	13,34	Amasya	13	Mardin	8,2
Karaman	13,13	Trabzon	20,98	Batman	7,26
Antalya	12,67	Ordu	15,05	Şırnak	4,65
Isparta	19,34	Giresun	16,92	Siirt	7,03

Kaynak: TÜİK

Bir bölgenin veya ülkenin derneklere katılım sayısı arttıkça sosyal sermaye düzeyine olumlu etki yapması beklenmektedir. İller bazında 10 bin kişi başına düşen dernek sayısına baktığımızda; en fazla il Karabük olurken en düşük il ise Şırnak olmuştur.

Sosyal sermayenin diğer bir bileşeni olan seçimlere katılım oranıdır. Tabloda Türkiye'nin iller bazında seçimlere katılım oranları verilmiştir.

Tablo 13: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinde Seçimlere Katılım Oranı

İLLER	2011	2015	2017	İLLER	2011	2015	2017	İLLER	2011	2015	2017
İstanbul	86,5	86,3	88,8	Burdur	91,5	89,3	89,5	Rize	85,1	82,4	85,2
Tekirdağ	89,3	87,5	89,1	Adana	85,3	84,9	86,2	Artvin	86,4	85,2	85,1
Edirne	89,4	87,7	88,4	Mersin	87	86,6	88	Gümüşhane	79,7	76,7	73,3
Kırklareli	90,8	89	90,1	Hatay	86,8	85,6	87,8	Erzurum	86	85	85
Balıkesir	90,2	88,5	89,9	K.Maraş	86,7	84,8	87,5	Erzincan	88,5	86,6	88,1
Çanakkale	91	89,5	90,5	Osmaniye	87,2	84,8	85,6	Bayburt	87,1	85	82,2
İzmir	88,3	87,4	89,2	Kırıkkale	87,5	85,2	86,1	Ağrı	74,8	82,7	71,2
Aydın	88,7	87,1	88,1	Aksaray	82,5	82,4	84,4	Kars	79,3	81,3	78,3
Denizli	91,1	89,9	90,4	Niğde	85,9	84,8	85,6	Iğdır	75,8	83,2	76,8
Muğla	88,2	86,1	88,6	Nevşehir	88	87,2	88,1	Ardahan	84,2	83,9	80,3
Manisa	91,6	90,1	90,6	Kırşehir	84,7	85,3	85,2	Malatya	87,1	84,3	86,9
Afyon	90	88,7	89,1	Kayseri	89,9	88,6	89,5	Elazığ	85,5	83	84,5
Kütahya	91,2	89,4	90,3	Sivas	86,8	86,3	86,5	Bingöl	82,4	80	78,5
Uşak	91,5	90,5	90,4	Yozgat	82,2	81,6	83,6	Tunceli	82	84,4	83,8
Bursa	89,5	87,9	89,4	Zonguldak	88,4	86,1	86,6	Van	80,5	84,5	75,8
Eskişehir	89,4	88,1	89,2	Karabük	88,3	86,4	86,9	Muş	81,8	88,6	79,1
Bilecik	92	90,5	90,6	Bartın	88,3	86,7	86,2	Bitlis	84,9	84,6	78,7
Kocaeli	89,2	88,1	89,8	Kastamonu	88,3	85,3	83,7	Hakkari	90	93,3	80,9
Sakarya	89,2	88	89,4	Çankırı	87,3	84,3	85	Gaziantep	84,1	82,4	83,4
Düzce	90,7	88,9	90,4	Sinop	86,2	84,5	83,9	Adıyaman	85	82,3	86,1
Bolu	89,9	88,3	89,2	Samsun	86,8	84,2	86,4	Kilis	87,6	85,6	87
Yalova	85,4	84,4	85,4	Tokat	88	85,8	87,6	Şanlıurfa	82,1	80,2	84
Ankara	88,9	88,2	90	Çorum	90,0	87,7	89,6	Diyarbakır	81,3	86,9	80,9
Konya	88	87,1	88,1	Amasya	91,7	89,7	90,6	Mardin	82,4	87,3	82,4
Karaman	90	88,3	88,7	Trabzon	84,9	83,5	85,3	Batman	83,8	90,3	83,1
Antalya	86,4	85,1	87,3	Ordu	83,7	80,7	82,8	Şırnak	86,9	92,1	84,1
Isparta	88,3	87,1	87,8	Giresun	85,2	83,2	83,0	Siirt	81,8	86,7	83,5

Kaynak: TÜİK

Yıllar itibariyle bakıldığında seçimlere katılım oranlarında pek fazla değişiklik görülmediği gözlemlenmektedir. 2017 yılına baktığımızda seçimlere katılım oranı en yüksek iller % 90,6 ile Amasya ve Konya olurken en düşük il ise % 71,2 ile Ağrı olmuştur.

Göç hızı sosyal sermaye bileşenlerinden bir diğeridir. Göç ile sosyal sermaye düzeyi arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda iller bazında Türkiye'nin net göç hızı gösterilmiştir.

Tablo 14: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinde Net Göç Hızı (Binde)

İLLER	2011	2015	2017	İLLER	2011	2015	2017	İLLER	2011	2015	2017
İstanbul	8,98	3,45	-0,4	Burdur	-7,13	1,12	3,63	Rize	-5,44	-10	-5,27
Tekirdağ	16,58	22,2	20,84	Adana	-3,34	-5,3	-5,99	Artvin	-0,01	-11	-14,09
Edirne	-0,24	3,29	7,71	Mersin	-5,62	-1,3	-0,5	Gümüşhane	0	18	-49,03
Kırklareli	0,44	6,6	5,78	Hatay	-1,98	-5,6	-4,36	Erzurum	10,92	-16	-14,02
Balıkesir	0,44	-4,7	3,01	K.Maraş	-5,18	-4,9	-3,05	Erzincan	-7,5	-12	4,12
Çanakkale	3,41	4,08	10,51	Osmaniye	-8,77	-1,4	-0,31	Bayburt	-12,44	-27	-119
İzmir	2,26	5,01	5,77	Kırıkkale	-5,64	-9,6	-2,43	Ağrı	-7,44	-28	-31,91
Aydın	1,02	4,81	5,58	Aksaray	-19,06	-5,1	0,85	Kars	-17,27	-29	-19,04
Denizli	-0,42	5,27	3,33	Niğde	-6,22	-6	-4,86	Iğdır	-18,54	-17	-9,98
Muğla	6,95	4,91	9,81	Nevşehir	-15,44	-2,8	-3,65	Ardahan	-8,77	-22	-19,08
Manisa	-2,02	2,05	3	Kırşehir	-8,36	1,7	-2,08	Malatya	-16,29	-5,7	-0,89
Afyon	-9,75	-4,7	-5,62	Kayseri	-10,23	1,3	1,52	Elazığ	4,51	0,82	-2,82
Kütahya	-5,49	-5	-5,61	Sivas	2,07	-13	10,49	Bingöl	-5,7	-12	0,14
Uşak	-4,36	0,12	9,61	Yozgat	-11,49	-28	10,51	Tunceli	-5,67	-13	-7,86
Bursa	6,05	6,95	7,25	Zonguldak	-24,75	-12	-5,21	Van	-2,72	-16	-14,62
Eskişehir	9,18	9,41	11,99	Karabük	-12,71	19	1,4	Muş	-46,67	-27	-22,36
Bilecik	1,65	5,12	10,82	Bartın	-3,76	3,99	3,18	Bitlis	-13,81	-20	-17,73
Kocaeli	8,3	17,1	14,73	Kastamonu	-5,64	9,46	-3,55	Hakkari	-15,3	-17	-1,39
Sakarya	4,4	7,85	7,56	Çankırı	-1,28	-19	1,86	Gaziantep	-1,31	-1,3	-1,52
Düzce	1,68	3,74	9,68	Sinop	-20,88	-5,9	4,49	Adıyaman	4,2	-9,2	-7,61
Bolu	4,2	7,86	3,95	Samsun	-2,85	-2,3	0,98	Kilis	-16,81	1,4	1,09
Yalova	2,35	10,1	20,25	Tokat	-6,61	-10	-6,64	Şanlıurfa	-13,79	-5,5	-6,32
Ankara	11,2	9,73	5,9	Çorum	-11,06	-12	-6,91	Diyarbakır	-3,31	-12	-4,98
Konya	-1,18	-0,1	-1,64	Amasya	-13,5	-3,5	-1,06	Mardin	-6,48	-13	-3,06
Karaman	-7,54	-2,8	-7,11	Trabzon	-8,38	-6,7	0,65	Batman	-7,63	-7,6	-4,15
Antalya	13,23	12,3	6,39	Ordu	-17,78	-3,8	16,29	Şırnak	-2,8	-24	8,95
Isparta		0,91	-1,37	Giresun	-14,6	-11	20,69	Siirt	-1,21	-18	-9,95

Kaynak: TÜİK

Ele aldığımız yıllar arasında illere göre net göç hızının dalgalı bir seyir izlediğini görmekteyiz. 2017 yılına baktığımızda en fazla göç veren il Gümüşhane olurken en fazla göç alan ise Tekirdağ olmuştur.

Kaba boşanma hızı da sosyal sermaye göstergeleri arasındadır. Kaba boşanma hızı iller bazında dalgalı bir seyir izlemektedir. Kaba boşanma hızının fazla olduğu toplumlarda sosyal sermaye seviyesine olumsuz etki yapması beklenmektedir. Türkiye'nin iller bazında kaba boşanma hızı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 15: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerindeki Kaba Boşanma Hızı (Binde)

İLLER	KB 2011	KB 2015	KB 2017	İLLER	KB 2011	KB 2015	KB 2017	İLLER	KB 2011	KB 2015	KB 2017
İstanbul	1,93	1,93	1,89	Burdur	1,63	1,84	1,4	Rize	0,8	1,05	0,95
Tekirdağ	1,87	2,07	1,88	Adana	1,83	1,99	1,72	Artvin	0,95	0,83	0,78
Edirne	1,69	1,83	1,61	Mersin	1,96	2,12	2,08	Gümüşhane	0,4	0,54	0,49
Kırklareli	1,71	1,87	1,85	Hatay	1,3	1,45	1,44	Erzurum	0,58	0,71	0,53
Balıkesir	1,96	2,04	1,92	K.Maraş	1,4	1,35	1,35	Erzincan	0,99	1	1,18
Çanakkale	1,81	1,88	1,8	Osmaniye	1,22	1,13	1,09	Bayburt	0,61	0,67	0,61
İzmir	2,82	2,77	2,57	Kırıkkale	2,11	2	1,82	Ağrı	0,28	0,36	0,32
Aydın	2,12	2,37	2,3	Aksaray	2,05	2,08	1,95	Kars	0,49	0,49	0,48
Denizli	2,24	2,34	2,17	Niğde	1,41	1,58	1,35	Iğdır	0,96	0,92	1,02
Muğla	2,43	2,55	2,51	Nevşehir	2,22	1,76	1,83	Ardahan	0,54	0,52	0,47
Manisa	1,59	1,91	1,57	Kırşehir	1,9	1,97	1,32	Malatya	1,04	1,14	1,1
Afyon	1,45	1,39	1,33	Kayseri	1,57	1,96	1,9	Elazığ	0,96	1,05	0,93
Kütahya	1,57	1,5	1,47	Sivas	1,03	1,3	1,01	Bingöl	0,32	0,46	0,43
Uşak	2,17	2,12	2,06	Yozgat	1,32	1,52	1,14	Tunceli	1,16	1,54	1,55
Bursa	1,77	1,85	1,8	Zonguldak	1,54	1,78	1,56	Van	0,24	0,31	0,33
Eskişehir	2,04	2,05	2,17	Karabük	1,79	1,66	1,3	Muş	0,18	0,25	0,25
Bilecik	1,52	1,48	1,41	Bartın	1,56	1,4	1,35	Bitlis	0,15	0,23	0,21
Kocaeli	1,58	1,69	1,68	Kastamonu	1,38	0,99	1,05	Hakkari	0,11	0,17	0,2
Sakarya	1,42	1,6	1,56	Çankırı	1,17	1,16	1,24	Gaziantep	1,32	1,35	1,24
Düzce	1,57	2,18	1,78	Sinop	1,16	1,63	1,46	Adıyaman	0,71	0,98	0,78
Bolu	1,33	1,27	1,27	Samsun	1,4	1,46	1,38	Kilis	0,89	1,2	1,36
Yalova	2,02	1,89	1,66	Tokat	1,07	1,07	1,21	Şanlıurfa	0,39	0,57	0,47
Ankara	2,17	2,1	1,99	Çorum	1,44	1,66	1,36	Diyarbakır	0,41	0,46	0,5
Konya	1,72	1,67	1,62	Amasya	1,17	1,35	1,15	Mardin	0,36	0,4	0,43
Karaman	1,87	1,72	1,8	Trabzon	0,82	0,88	0,89	Batman	0,24	0,41	0,34
Antalya	2,8	2,75	2,51	Ordu	1,09	1,22	1,12	Şırnak	0,16	0,22	0,22
Isparta	1,47	1,49	1,37	Giresun	1,17	1,33	1,31	Siirt	0,21	0,27	0,33

Kaynak: TÜİK

Tablodan da görüldüğü gibi kaba boşanma hızının en fazla olduğu iller Antalya ve Muğla olurken en düşük olan ise Hakkari olmuştur.

Bin kişi başına düşen kaba intihar hızı sosyal sermaye bileşenlerinden olup aşağıdaki tabloda Türkiye'nin Düzey-3 bölgeleri için gösterilmektedir. Sosyal sermaye düzeyi ile kaba intihar hızı arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Kaba intihar hızının yüksek olduğu yerlerde sosyal sermaye düzeyinin düşük olması beklenmektedir.

Tablo 16: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerindeki Kaba İntihar Hızı

İLLER	Kİ 2011	Kİ 2015	Kİ 2017	İLLER	Kİ 2011	Kİ 2015	Kİ 2017	İLLER	Kİ 2011	Kİ 2015	Kİ 2017
İstanbul	2,88	2,98	3,1	Burdur	6,28	6,21	7,22	Rize	0,62	1,21	3,32
Tekirdağ	3,69	4,45	3,13	Adana	4,01	4,46	4,48	Artvin	3,02	5,32	3,59
Edirne	4,31	6,48	5,44	Mersin	4,34	5,82	4,99	Gümüşhane	0,76	2,01	1,17
Kırklareli	5,65	4,92	4,8	Hatay	2,3	2,75	2,81	Erzurum	4,13	4,33	1,97
Balıkesir	3,64	4,88	4,41	K.Maraş	3,24	2,93	3,04	Erzincan	4,09	4,48	4,37
Çanakkale	4,3	5,85	5,9	Osmaniye	2,49	3,33	3,62	Bayburt	0	2,51	0
İzmir	3,77	4,9	4,61	Kırıkkale	3,63	2,22	5,03	Ağrı	4,37	5,47	5,19
Aydın	6,94	6,3	5,58	Aksaray	3,17	2,85	3	Kars	4,94	9,17	6,23
Denizli	6,08	5,07	4,84	Niğde	4,15	4,06	3,98	Iğdır	4,29	2,08	4,64
Muğla	5,68	5,88	5,05	Nevşehir	4,6	3,84	2,4	Ardahan	11,27	8	7,16
Manisa	3,68	4,88	4,56	Kırşehir	3,61	4,02	3,88	Malatya	3,07	4,02	2,55
Afyon	4,58	5,37	5,59	Kayseri	4,5	4,36	4,68	Elazığ	6,3	4,37	3,79
Kütahya	4,16	3,5	4,19	Sivas	2,52	3,7	5,31	Bingöl	5,02	6,75	3,32
Uşak	6,2	5,41	3,32	Yozgat	1,7	3,29	3,81	Tunceli	7,42	6,95	8,5
Bursa	3,23	4,62	4,08	Zonguldak	3,57	4,85	2,01	Van	5,05	4,77	4,35
Eskişehir	5,05	6,59	4,69	Karabük	3,13	4,27	3,29	Muş	5,36	6,1	5,43
Bilecik	1,86	6,16	4,09	Bartın	4,27	6,31	6,22	Bitlis	4,81	3,54	3,81
Kocaeli	2,72	2,97	2,85	Kastamonu	4,44	4,32	4,8	Hakkari	2,29	3,96	3,68
Sakarya	2,73	2,33	2,44	Çankırı	1,12	1,1	4,32	Gaziantep	3,3	4,19	4,02
Düzce	2,35	3,35	2,94	Sinop	2,96	4,4	3,39	Adıyaman	4,05	3,83	3,75
Bolu	2,92	4,51	2,65	Samsun	2,4	4,08	3,83	Kilis	2,42	1,54	5,24
Yalova	3,41	2,18	2,84	Tokat	4,24	3,36	4,98	Şanlıurfa	2,19	3,48	2,85
Ankara	3,56	4,36	3,21	Çorum	4,49	4,18	4,73	Diyarbakır	4,06	4,99	4,21
Konya	2,86	4,86	3,69	Amasya	3,34	3,73	2,74	Mardin	2,25	3,66	2,12
Karaman	4,71	7,05	5,28	Trabzon	3,55	3,65	4,34	Batman	5,61	5,34	1,89
Antalya	5,02	4,66	4,47	Ordu	3,35	3,3	2,68	Şırnak	2,03	4,29	4,26
Isparta	4,65	4,28	9,29	Giresun	1,91	3,27	3,63	Siirt	3,93	3,76	4,02

Kaynak: TÜİK

Kaba intihar hızının en yüksek olduğu il Kars olurken, en düşük Bayburt ili olmuştur.

Sosyal sermaye bileşenleri arasında eğitimli nüfus da yer almaktadır. Eğitimli nüfus ile sosyal sermaye düzeyi arasında doğrusal bir ilişki vardır. Eğitimli nüfus oranı arttıkça işbirliği ve yardımlaşmanın artması beklenmekte ve bu durum sosyal sermayeye olumlu etki yapmaktadır.

Tablo 17: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerindeki Eğitimli Nüfus Oranı

İLLER	2011	2015	2017	İLLER	2011	2015	2017	İLLER	2011	2015	2017
İstanbul	12,6	17,41	18,53	Burdur	9,26	12,62	13,79	Rize	9,01	12,9	14,2
Tekirdağ	9,28	12,74	13,6	Adana	9,67	13,41	14,41	Artvin	8,99	13,7	14,41
Edirne	9,74	13,21	13,99	Mersin	9,91	13,69	14,86	Gümüşhane	8	12,5	14,05
Kırklareli	9,41	13,28	14,58	Hatay	7,67	11,38	12,52	Erzurum	8,79	11,7	12,59
Balıkesir	9,78	13,65	14,86	K. Maraş	6,82	10,37	11,33	Erzincan	9,21	14,6	15,5
Çanakkale	10,3	14,55	15,92	Osmaniye	8,31	12,78	14,13	Bayburt	7,56	12	12,04
İzmir	13,1	17,15	18,44	Kırıkkale	8,89	12,81	13,96	Ağrı	4,71	7,55	8,03
Aydın	9,75	13,38	14,6	Aksaray	6,58	9,45	10,51	Kars	6,92	10,1	10,78
Denizli	9,62	13,06	14,23	Niğde	7,61	10,68	11,33	Iğdır	6,64	10,5	11,23
Muğla	11,5	15,96	17,39	Nevşehir	7,77	11,31	12,17	Ardahan	6,31	9,83	10,4
Manisa	7,62	10,94	12,19	Kırşehir	9,12	13,42	14,56	Malatya	9,87	14,3	15,23
Afyon	7,13	10,07	11,02	Kayseri	10,27	13,7	14,61	Elazığ	9,22	13,1	14,26
Kütahya	7,5	11,37	12,47	Sivas	8,86	12,33	13,25	Bingöl	6,13	10,7	12
Uşak	8,49	11,55	12,37	Yozgat	6,2	9,44	10,6	Tunceli	10,2	16,7	17,69
Bursa	10,3	14,2	15,24	Zonguldak	8,23	11,38	12,24	Van	5,14	8,25	9,25
Eskişehir	13,3	17,2	18,16	Karabük	9,82	13,65	15,06	Muş	4,92	7,9	8,89
Bilecik	9,45	13,15	14,14	Bartın	7,31	10,14	10,99	Bitlis	6,27	9,55	10,69
Kocaeli	10,9	15,1	16,31	Kastamonu	7,13	10,49	11,33	Hakkari	6,24	10,5	11,22
Sakarya	8,41	11,95	13,05	Çankırı	7,24	11	11,88	Gaziantep	6,72	9,9	10,96
Düzce	7,92	11,75	12,98	Sinop	8,03	11,71	12,35	Adıyaman	6,44	11,1	12,54
Bolu	10	13,58	14,45	Samsun	8,76	12,82	14,14	Kilis	6,64	10,3	11,61
Yalova	11,5	15,77	16,81	Tokat	7,63	11,07	12,09	Şanlıurfa	4,78	7,44	8,34
Ankara	17,4	21,51	22,41	Çorum	7,19	10,34	11,32	Diyarbakır	6,48	10,6	11,6
Konya	8,7	12,06	13,02	Amasya	9,01	12,6	13,85	Mardin	5,37	9,1	10,18
Karaman	8,01	11,73	12,77	Trabzon	11,01	14,77	15,8	Batman	6,45	10,6	11,82
Antalya	11,9	16,02	17,1	Ordu	7,18	10,59	11,69	Şırnak	5,5	8,81	9,96
Isparta	11,2	14,79	15,81	Giresun	8,43	11,94	13,16	Siirt	6,23	10,4	11,26

Kaynak: TÜİK

Tablodan görüldüğü gibi Türkiye'nin iller bazında eğitimli nüfus oranı yıllar boyunca giderek artmaktadır. Türkiye'nin eğitimli nüfus oranının en yüksek olduğu il İstanbul olurken, en düşük orana sahip il Ağrı olmuştur.

Diğer bir sosyal sermaye bileşeni de sinema salon sayısıdır. Bölgesel kalkınma açısından kültürel faaliyetler insanların kaynaşmasını, sosyalleşmesini sağlayarak kalkınmaya olumlu etki etmektedir. Sinema salonu sayısı arttıkça sosyal sermaye düzeyine olumlu etki yapması beklenmektedir.

Tablo 18: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerindeki Sinema Salonu Sayısı

İLLER	2015	2017	İLLER	2015	2017	İLLER	2015	2017
İstanbul	778	882	Burdur	8	4	Rize	10	13
Tekirdağ	29	36	Adana	37	38	Artvin	3	3
Edirne	16	15	Mersin	23	38	Gümüşhane	-	2
Kırklareli	10	11	Hatay	33	33	Erzurum	17	28
Balıkesir	32	32	K.Maraş	19	19	Erzincan	2	5
Çanakkale	16	12	Osmaniye	8	7	Bayburt	-	-
İzmir	113	138	Kırıkkale	10	6	Ağrı	2	5
Aydın	30	39	Aksaray	5	5	Kars	2	2
Denizli	20	27	Niğde	5	5	Iğdır	-	1
Muğla	39	45	Nevşehir	9	13	Ardahan	-	-
Manisa	29	24	Kırşehir	6	6	Malatya	20	20
Afyon	17	18	Kayseri	35	41	Elâzığ	10	9
Kütahya	21	8	Sivas	16	17	Bingöl	4	4
Uşak	10	17	Yozgat	5	12	Tunceli	1	-
Bursa	75	79	Zonguldak	14	26	Van	9	15
Eskişehir	27	30	Karabük	6	13	Muş	3	3
Bilecik	4	4	Bartın	4	4	Bitlis	3	2
Kocaeli	56	73	Kastamonu	7	8	Hakkari	-	1
Sakarya	35	41	Çankırı	6	6	Gaziantep	38	41
Düzce	6	13	Sinop	-	1	Adıyaman	5	3
Bolu	7	21	Samsun	24	25	Kilis	4	4
Yalova	13	19	Tokat	32	25	Şanlıurfa	21	30
Ankara	212	216	Çorum	11	19	Diyarbakır	44	49
Konya	51	55	Amasya	6	10	Mardin	6	12
Karaman	6	7	Trabzon	29	29	Batman	12	11
Antalya	86	115	Ordu	17	16	Şırnak	-	-
Isparta	9	9	Giresun	7	12	Siirt	11	5

Kaynak: TÜİK

Tablodan da görüldüğü gibi Türkiye’de iller bazında en fazla sinema salonu sayısına sahip olan iller sırasıyla İstanbul ve İzmir olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN DÜZEY-3 BÖLGELERİNİN SOSYAL SERMAYE ENDEKSİNİN HESAPLANMASI

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’nin İBBS göre Düzey- 3 (iller düzeyinde) sosyal sermayesini ölçmemizi sağlayan göstergeler kullanılarak sosyal sermaye endeksi hesaplanacak ve illerin bölgesel kalkınmaya etkileri belirlenecektir. Çalışmanın ilk bölümünde literatür incelemesi yapılacak daha sonra sosyal sermaye endeksini hesaplamada kullanılacak “Temel Bileşenler Analiz Yöntemi” anlatılacak ve sosyal sermaye endeksi değerlerinin sonuçları analiz edilecektir.

3.1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Öztopçu (2018), Türkiye’nin Düzey-2 bölgelerinin sosyal sermaye endeksini hesaplamış ve bölgeler arasındaki kalkınma ilişkisini incelemiştir. Çalışmasında seçimlere katılım oranı, yükseköğrenim mezunu, kaba intihar hızı, tiyatro sayısı, kültür ve eğlence harcamaları gibi değişkenler kullanarak Düzey-2 bölgelerinin sosyal sermaye endeksini, Temel Bileşenler Analiz Yöntemiyle hesaplamıştır. Sosyal sermaye endeks değeri yüksek bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik ve gayri safi katma değer açısından da gelişmiş olduğu sonucuna varmıştır.

Karataş ve Seki (2017), Aksaray bölgesinin sosyal sermaye düzeyini belirlemek için seçilen 1000 kişilik bir örneklem grubuna anket yoluyla sorulan sorular 5’li likert ölçeği yöntemine göre hazırlanmıştır. Sonuçlarının değerlendirilmesinde Anova ve Tukey testleri kullanılmıştır. Çalışmada güven, ağlar ve işbirliği olarak 3 ayrı endeks hesaplanmıştır. Güven ve karşılıklı işbirliği düzeyinin ilçelere göre değiştiğini ancak ilçelerde insanların birbirine orta düzeyde güvendiği ve işbirliği yaptığı ve insanlar arasındaki ağların düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Üçler vd., (2016), Konya’nın Bedesten bölgesinin sosyal sermaye düzeyini anket yöntemiyle ölçmüşlerdir. Konya Bedesten bölgesindeki rasgele seçilen 298 işletmeye, ağlar (network), güven ve işbirliği konularında sorular sorulmuştur. Anket, 5’li likert ölçeğine göre hazırlanmıştır. Kişilerin demografik özellikleri ile sosyal sermaye düzeyleri arasındaki ilişki ki-kare yöntemi kullanarak analiz edilmiştir. Çalışmada, kuşak sayısı arttıkça (1-4) güven düzeyinin yüksek olduğunu, kuşak sayısı azaldıkça güven düzeyinin düştüğünü ve daha çok kendilerine karşı güvenin olduğu ve işbirliğine karşı kapalı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Uğuz vd., (2011), Türkiye'nin İBBS göre Düzey-1 bölgelerinin sosyal sermaye düzeyini güven, toplumsal katılım, ağ bağlantıları gibi değişkenler yardımıyla anket yöntemi kullanarak ölçmeye çalışmışlardır. Çalışmada bireylerin menfaat gözetmeksizin yardım yapmadığı, kişilerin herhangi bir sivil toplum kuruluşuna katılımlarının yüzde 25 seviyesinde olduğu, böyle bir toplumda sosyal sermaye seviyesinin yüksek olmasının beklenmediği belirtilmiştir. Ayrıca insanların aile bireyleri ile daha fazla vakit geçirdiği ve genellikle aileye karşı duyulan güven düzeyinin yüksek olduğu belirtilmiştir.

Gannon ve Roberts (2014), 15 Avrupa ülkesindeki 50 yaş ve üzerindeki nüfusu dikkate alarak sosyal sermaye ile sağlık arasındaki ilişkiyi temel bileşenler analiz yöntemi kullanarak açıklamışlardır. Çalışmada arkadaşlara yardım, gönüllü olarak organizasyonlara katılım, aileye yardım ve aile bağları gibi göstergeler kullanılmıştır. Sosyal sermaye göstergelerinden olan aile bağları ile sağlık arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Tüysüz (2011), Türkiye'nin Düzey-2 bölgeleri için, net g   oranı, eğitimi nüfus oranı, tahsilat tahakkuk oranı, kaba boşanma hızı, net g   hızı, kaba intihar hızı ve elektrik kayıp kaçak oranı değişkenleri ile temel bileşenler analiz yöntemi kullanarak sosyal sermaye endeksini hesaplamıştır. Elde edilen endeks değerleri ile bölgelerin gayri safi katma değer i ile sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Sosyal sermaye endeks değer i yüksek olan bölgelerin genelde sosyoekonomik ve gayri safi katma değer bakımından da gelişmiş olduğu sonucuna varılmıştır.

Keskin (2008), Erzurum ilinin sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesi ve bu düzeye etki eden faktörlere ilişkin bir saha araştırması yapmıştır. Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası (ETSO)'ndan 1499 işyeri içerisinden tesadüfi olarak seçilmiş 306 örnekleme hazırlanan sorulardan, sosyal sermaye göstergeleri olarak değerlendirilen güven endeksi, network (resmi ve gayri resmi sosyal ağlara katılım) endeksi ve karşılıklı yardımlaşma ve ortak işbirliği endeksleri oluşturulmuştur. Sosyal sermaye seviyesini demografik özelliklerin ne şekilde etkilediği ve aralarında ilişki olup olmadığını test etmek amacıyla Pearson Ki-Kare Bağımsızlık Testi uygulamıştır. Çalışmada insanlara ve kurumlara olan güvenin orta düzeyde olduğunu örneklemin çoğunluğunun sivil toplum kuruluşlarına  ye olmadığı ve firmaların işbirliği konusuna uzak oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Albayrak, vd., (2004) Türkiye'nin Düzey-1 bölgelerinin 1990-1994 ve 1995-2002 yıllarındaki sosyal sermaye endeks değerlerini temel bileşenler analiz yöntemi kullanarak

hesaplamışlardır. Çalışmada bebek ölüm oranı, çocuk suç oranı, intihar oranı gibi 48 değişken kullanılmıştır. Ekonomik yönden gelişmiş bölgelerin sosyal gelişmişlik bakımından da gelişmiş olduğu sonucuna varmışlardır.

Temkin ve Robe (1998), Pittsburg bölgesi için sosyal sermayenin mahalle istikrarını nasıl etkilediğini ve bu istikrarının mahalle üzerindeki olumlu etkilerini temel bileşenler analiz yöntemini kullanarak hesaplamışlardır. Çalışmada sosyo-kültürel değişkenler ile komşuluk ilişkileri ve mahalleye bağlılık gibi değişkenler kullanılarak sosyal sermaye düzeyi hesaplanmıştır. Mahalleye bağlılık yani yüksek komşuluk ilişkileri olan bölgelerin mahallelerinin istikrarını sürdürmeleri üzerine olumlu sonuç yaptığını bulmuşlardır.

3.2. VERİ VE DEĞİŞKENLER

Çalışmada Türkiye'nin İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırması (İBBS)'na göre Düzey-3 bölgeleri örneklem olarak alınmıştır. Böylelikle 81 il üzerinden sosyal sermaye endeks değerleri hesaplanacaktır. Bu endeks değerleri hesaplanırken SPSS 22 programı kullanılmıştır. Çalışmada sosyoekonomik gelişmişlik endeksi ile kıyaslama yapabilmek için sosyal sermaye endeksi 2011 yılından başlatılmıştır. Bunun nedeni ise sosyoekonomik gelişmişlik endeksi verisinin iller bazında 2011 yılından itibaren başlamış olmasıdır. Analizde 2011, 2015 ve 2017 yılları için sosyal sermaye endeks değerleri hesaplanacaktır.

Tablo 19: Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Veri Tabanı

Değişkenler	Birim	Yıllar	Veri Tabanı
Kaba Boşanma Hızı	Binde	2011, 2015, 2017	TÜİK
Seçimlere Katılım Oranı	Yüzde	2011, 2015, 2017	TÜİK
Kaba İntihar Hızı	Binde	2011, 2015, 2017	TÜİK
Eğitimli Nüfus Oranı	Yüzde	2011, 2015, 2017	TÜİK
10 Bin Kişi Başına Düşen Dernek Sayısı	On Binde	2011, 2015, 2017	Dernekler.gov
Tahsilat Tahakkuku	Yüzde	2011, 2015, 2017	Gelir İdaresi Başkanlığı

Kaba Boşanma Hızı: Sosyal sermaye açısından boşanma, bireyin toplumsal ilişkilerini kısıtlayabilmektedir (Öztöpçü,2018). Kaba boşanma hızının fazla olduğu toplumlarda sosyal sermaye düzeyine olumsuz etki yaptığı görüşü hâkimdir.

Seçimlere Katılım Oranı: Seçimlere katılım oranı sosyal sermayenin en önemli göstergelerinden biridir. Putnam sosyal sermayenin belirleyicilerinden biri olarak seçimlere katılım oranını göstermiştir.

Kaba İntihar Hızı: 1000 kişi başına düşen intihar sayısını göstermektedir. Sosyal sermaye ile yapılan çalışmalarda kullanılan bir değişken olmakla birlikte, kaba intihar hızı arttıkça sosyal sermaye değeri azalması beklenmektedir.

Eğitimli Nüfus Oranı: 15 yaş ve üzerindeki yükseköğrenimden mezun kişilerin nüfusa oranını göstermektedir. Eğitimli nüfus oranının yüksek olduğu yerlerde sosyal sermaye düzeyinin yüksek olması beklenmektedir.

10 Bin Kişi Başına Dernek Sayısı: Bireyin toplumsal yaşama katılımını göstermektedir. Putnam ve Dünya Değerler Anketinden sosyal sermayenin göstergelerinden biri olarak kullanıldığı görülmektedir. Kişi başına düşen dernek sayısı arttıkça sosyal sermaye düzeyinin artması beklenmektedir.

Tahsilat Tahakkuk Oranı: Kişilerin vergilerini ödeme oranlarını göstermektedir. Tahsilat tahakkuk oranı arttıkça sosyal sermaye düzeyinin artması beklenmektedir.

3.3. TEMEL BİLEŞENLER ANALİZ YÖNTEMİ ve SOSYAL SERMAYE ENDEKSİ

Türkiye'nin Düzey 3 bölgelerinin (illerin) sosyal sermaye endeksinin hesaplanmasında temel bileşenler analiz yöntemi kullanılacaktır. Temel bileşenler analiz yönteminin amacı çok fazla değişkene sahip olan verileri gruplandırarak sosyal sermaye üzerindeki etkilerini anlatmamıza yardımcı olur. Temel bileşenler analizi, çok sayıdaki bilgiyi anlatmayı görmeyi ve ifade etmeyi sağlayan bir yöntemdir (Tüysüz, 2011).

Bu yöntemi kullanmak için SPSS 22. Programı kullanılacaktır. Çalışmanın teorik kısmı (Tüysüz,2011:100; Dinçer ve Kavasoglu, 2003:33-35; Winchern ve Johnson: 430) kaynaklarından yararlanılarak yapılmıştır. Temel bileşenler analiz yöntemi değişkenler kümesinin varyans kovaryans yapısının, bu değişkenlerin doğrusal birleşimleri aracılığıyla anlatarak, verilerin azaltılmasını ve yorumlamasını sağlayan bir analiz yöntemidir (Winchern ve Johnson, 2007:430). Bu teknikte, karşılıklı bağımlılık yapısı gösteren, ölçüm sayısı n olan p adet değişken; doğrusal, dikey ve birbirinden bağımsız olma özelliklerini taşıyan k ($k \leq p$) tane yeni değişkene dönüştürülmektedir (Dinçer ve Kavasoglu, 2003: 33-34).

Her biri n ölçümünde p değişkenin oluşturduğu bir sistem düşünüldüğünde, sistemin toplam değişkenliği (varyansı) p değişkenin tümü tarafından açıklanmaktadır. Toplam

değişkenliğin önemli bir kısmı, k ($k \leq p$) bileşen tarafından açıklanabildiği durumlarda, k bileşen orijinal p değişkenini temsil edebilmektedir. Bu durumda n ölçümdeki p değişken, önemli bir bilgi kaybı olmadan, n ölçümündeki k değişkene indirgenmektedir. Söz konusu k adet yeni değişken, orijinal değişkenlerin bazı kısıtlamalara bağlı kalınarak oluşturulmuş çeşitli doğrusal birleşimleridir (Dinçer ve Kavasoglu, 2003: 33-34).

Matematiksel açıdan ifade edildiğinde temel bileşenler n ölçeğindeki $X_1, X_2, \dots, X_p$ p değişkenin kısmi korelasyonudur.

Geometrik olarak bu doğrusal kombinasyonlar orijinal sistemin $X_1, X_2, \dots, X_p$, koordinat sistemi olarak döndürülerek elde edilen yeni koordinat sisteminin seçilmesini sağlamaktadır. Yeni elde edilen eksenler maksimum varyanslarını yönlerini temsil etmektedir. Bu eksenler kovaryans yapısının daha basit, daha anlaşılır ve daha anlamlı olmasını sağlar.

Sonuç olarak temel bileşen sadece varyans veya kovaryans matrisine bağlıdır.. Ele alınan popülasyonlar normal dağıldığında diğer örnek bileşenlerden çıkarım yapmamızı sağlamaktadır.

Analizde $X_1, X_2, \dots, X_p$ gibi vektörleri standartlaştırarak $Z_1, Z_2, \dots, Z_p$ p tane doğrusal bileşenlere dönüştürerek daha doğru yorum yapmamızı sağlamaktadır. P tane değişkenin doğrusal bileşeni;

$$Y_1 = (a_1)'Z = a_{11}Z_1 + a_{12}Z_2 + \dots + a_{1p}Z_p$$

$$Y_2 = (a_2)'Z = a_{21}Z_1 + a_{22}Z_2 + \dots + a_{2p}Z_p$$

$$Y_p = (a_p)'Z = a_{p1}Z_1 + a_{p2}Z_2 + \dots + a_{pp}Z_p$$

$Z_1, Z_2, \dots, Z_p$ = Standartlaştırılmış olan veri matrislerini vektörlerini göstermektedir.

$$Y_1, Y_2, \dots, Y_p = \text{Temel bileşenleri}$$

A_{ij} herhangi bir temel bileşenin hangi değişkenle hangi derecede ilişkisi olduğunu anlatmaktadır.

Temel bileşenler ele alınan değişkenler üzerine ne kadar varyans ağırlığı yüklediğini göstermektedir. Temel bileşen maksimum varyans ile doğru orantılıdır. Temel bileşenlerin varyans-kovaryans matrisleri ise aşağıda gösterilecektir.

$$\text{Var}(Y_i) = \text{Var}((a_i)'Z) = (a_i)'M a_i = (a_i)'L a_i \quad i=1,2,\dots,p$$

$$\text{Cov}(Y_i, Y_k) = (a_i)'M a_k = (a_i)'L a_k \quad k=1,2,\dots,p$$

M = Daha önce standardize edilmiş faktörlerden elde edilen veri matrisinin kovaryans matrisini göstermektedir.

L = Daha önceden standardize edilmiş matrisin varyans matrisini göstermektedir.

$Y_1, Y_2, \dots, Y_p$ bileşenleri asıl değişkenlerden bağımsız olacak bir şekilde seçilecektir. Ayrıca bu bileşenlerin toplam varyansı açıklamada en yüksek olanı seçilerek doğrusal bileşimleri gösterenler seçilecektir.

Birinci temel bileşen Y_1 standardize edilmiş olan faktörlerden $Z_1, Z_2, \dots, Z_p$ arasından toplam varyansı en çok açıklayan bileşimleri göstermektedir. Daha sonraki temel bileşenler ise birinci temel bileşenden ayrı olarak yine toplam varyansı açıklamada en yüksek olanlar seçilecektir.

Toplam varyanslar arasından en çok varyansa katkı yapan birinci temel bileşen aşağıdaki gibidir.

$$Y_1 = a_{11}Z_1 + a_{12}Z_2 + \dots + a_{1p}Z_p.$$

Birinci temel bileşenin varyansını maksimum yapacak denklem ise şu şekildedir;

$\text{Max Var}(Y_1) = (a_1)'Ma_1$ bu vektör ele aldığımız ilk bileşenin varyansını en fazla yapacak durumunda belirlenmektedir.

Ayrıca a_1 vektörü seçilirken vektörler arası uzaklık dikkate alınarak seçilmelidir.

Diğer temel bileşeni ele aldığımızda ise $\text{Max Var}((a_2)'tZ) / (a_2)'t.a_2 = 1$ şeklindedir.

Temel bileşenler analiz yöntemi kullanılarak Türkiye üzerine yapılan çalışmalar literatür taraması yapılarak anlatılmıştır.

3.3.1. KMO ve Barlett Testleri

Temel Bileşenler Analizinde seçilen değişkenler arasındaki ilişkinin çok yüksek ve çok düşük olması, analiz sonucu üretilen faktör sonuçlarını etkilemektedir. Değişken seçiminde değişkenlerin birbirleriyle ilişkisine dikkat edilmelidir. Değişkenler arası yüksek ilişki, çoklu bağıntı (multi collinearity) sorununa yol açabilecektir. Bunun önüne geçebilmek için verilerin uygunluğu testlerinin (KMO ve Barlett Testlerinin) yapılması ve birbirleriyle çok yüksek ve çok düşük ilişkili değişkenlerin analizden çıkarılması gerekmektedir. Çalışmada kullanılacak olan değişkenlerin sosyal sermaye endeksini hesaplamada aykırı olup olmayacağı Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve BARLETT testi kullanılacaktır.

3.3.1.1. KMO Testi

Verilerin faktör analizi için ne kadar uygun olup olmadığını göstermektedir. KMO testi modeldeki her bir değişkenin örnekleme yeterliliğini ölçmektedir (Kaiser ve Cerny, 1977). Ortak varyans olabilen değişkenler arasındaki varyans oranının bir ölçüsüdür. KMO testi ile veri setinin yoğun olup olmadığı şu sonuçlara göre karar verilmektedir.

“KMO testi değerlerinin $1,00 \geq KMO \geq 0,90$ aralığında olması verilerin “mükemmel” derecede, $0,90 \geq KMO \geq 0,80$ aralığında olması “iyi” derecede, $0,80 \geq KMO \geq 0,70$

aralığında olması “orta düzeyde”, $0,70 \leq KMO \leq 0,60$ aralığında olması zayıf ve 0, ‘dan küçük olması veri setinin uygun olmadığını göstermektedir’’(Tüysüz, 2011 :102).

3.3.1.2. Barlett Testi

Barlett’ın küresellik testi her bir sıralı öz değerin kalan öz değerlerden önemli ölçüde farklı olup olmadığını göstermektedir (Jackson,1993).Bu testin amacı temel bileşenler analiz yönteminin küresel nokta dağılımını özetlediği noktayı ortaya koymaktadır. Ele aldığımız veri setinin temel bileşenler yöntemine uygun olup olmadığına bu test sonucunda karar verilir. “Veri setinin temel bileşenler analizine uygun olabilmesi için “korelasyon matrisi birim matrise eşittir” yokluk hipotezinin korelasyon matrisi birim matrise eşit değildir ” alternatif hipotezine karşı reddedilmesi gerekir’’ (Tüysüz, 2011:102).

Sosyal sermaye endeksini hesaplanmada kullanılacak olan değişkenlerin temel bileşenler analiz yöntemine uygun olup olmadıkları KMO ve Barlett testini uygulanarak belirlenecektir. Testlerin sonuçları aşağıdaki Tabloda gösterilmektedir.

Tablo 20: KMO ve Barlett Testi

KMO VE Barlett Testi		2011	2015	2017
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,711	,683	,704
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	125,457	109,985	158,081
	df	15	15	15
	Sig.	,000	,000	,000

Kullandığımız değişkenlerin temel bileşenler analiz yöntemine uygunluğunu test etmek amacıyla KMO ve Barlett testi yapılmıştır. Bu testin sonuçları Tablo 20’de gösterilmektedir. 2011, 2015 ve 2017 yılları için kullandığımız değişkenlerin temel bileşenler yöntemine uygunluğuna baktığımızda $0,80 \leq KMO \leq 0,70$ KMO değerlerinin gösterilen aralıkta olmasından dolayı veri setini açıklama bakımından iyi düzeyde sayılabilir. KMO sonucuna göre 2015 yılı veri setini açıklamada orta düzeyde sayılmaktadır. Barlett testi sonucuna göre 2011, 2015 ve 2017 yılı için p değeri, 005 ‘den küçük olduğu için H_0 hipotezi olan değişkenler arası ilişki önemsiz değil hipotezi reddedilmiştir. Değişkenler arası ilişki önemlidir.

Tablo 21: Temel Bileşenler Tablosu (2011)

Bileşenler	Öz değerler			Seçilen Faktörlerin Yük Kareleri		
	Toplam	% Varyans	Birikimli %	Toplam	% Varyans	Birikimli %
1	2,624	43,738	43,738	2,624	43,738	43,738
2	1,070	17,830	61,568	1,070	17,830	61,568
3	,983	16,387	77,955			
4	,625	10,411	88,366			
5	,437	7,280	95,646			
6	,261	4,354	100,000			

Temel bileşenler analizi uygulanırken öz değer bileşenleri 1 den büyük olan ve varyansı açıklama oranı en yüksek olanlar dikkate alınır. Öz değer, her bir faktörün faktör yüklerinin kareleri toplamı olup, her bir faktör tarafından açıklanan varyansın oranının hesaplanmasında ve önemli faktör sayısına karar vermede kullanılan bir katsayıdır. Öz değer yükseldikçe, faktörün açıkladığı varyans da yükselir (Patır, 2009). Tabloda da görüldüğü üzere 2011 yılı için ilk iki bileşenin öz değerleri 1 den büyük olduğundan ve varyansı açıklama oranları en yüksek ilk iki bileşen olduğundan dolayı bu iki faktör dikkate alınmıştır. Birinci bileşenin varyansı açıklama oranı % 43 iken ikinci bileşenin varyans açıklama oranı %17'dir. Bu iki bileşenin varyansları açıklama oranı %61'dir. Bu oran varyans açıklama oranı için iyi bir sonuç olarak kabul edilmektedir.

Tablo 22: Temel Bileşenler Tablosu (2015)

Bileşenler	Öz değerler			Seçilen Faktörlerin Yük Kareleri		
	Toplam	% Varyans	Birikimli %	Toplam	% Varyans	Birikimli %
1	2,398	39,967	39,967	2,398	39,967	39,967
2	1,239	20,653	60,620	1,239	20,653	20,653
3	1,047	17,453	78,073	1,047	17,453	17,453
4	,591	9,858	87,931			
5	,383	6,393	94,324			
6	,341	5,676	100,000			

2015 yılı için temel bileşenler tablosunda, toplam varyansı açıklamada ilk üç faktörün öz değerleri 1 den büyük olduğu için bu faktörler dikkate alınmıştır. İlk üç faktörün toplam varyansı açıklama oranı birikimli olarak %78,073 olmuştur. Birinci bileşenin varyansı açıklama oranı % 39,967 olmuştur.

Tablo 23: Temel Bileşenler Tablosu (2017)

Bileşenler	Öz değerler			Seçilen Faktörlerin Yük Kareleri		
	Toplam	% Varyans	Birikimli %	Toplam	% Varyans	Birikimli %
1	2,764	46,066	39,967	2,764	46,066	46,066
2	1,168	19,468	65,534	1,168	65,534	20,653
3	1,017	16,949	82,483	1,017	82,483	17,453
4	,422	7,029	89,511			
5	,391	6,525	96,036			
6	,238	3,964	100,000			

2017 yılı için temel bileşenler tablosunda, toplam varyansı açıklamada ilk üç faktörün öz değerleri 1 den büyük olduğu için bu faktörler dikkate alınmıştır. İlk üç faktörün toplam varyansı açıklama oranı birikimli olarak %82,483 olmuştur. Birinci bileşenin varyansı açıklama oranı % 39,967 olmuştur.

Tablo 24: Temel Bileşenler Yük Matrisi

2011	Bileşenler		2015	Bileşenler			2017	Bileşenler		
	1	2		1	2	3		1	2	3
Kaba boşanma Hızı 2011	,849	,187	Seçimlere Katılım	,366	,766	-,081	Kaba Boşanma	,889	-,010	-,111
Yükseköğül Mezun Oranı	,872	-,016	Kaba Boşanma	,859	,045	-,139	Seçimlere Katılım Oranı	,841	-,215	-,198
Net Göç Hızı	,736	-,176	Net Göç	,818	-,062	-,274	Eğitimli Nüfus Oranı	,790	,294	-,187
Milletvekili Seçimlere Katılım Oranı	,725	,095	Kaba İntihar	,108	,555	,744	Net Göç Hızı Binde	,664	-,542	,191
Tahsilat Tahakkuk Oranı	,273	-,439	Tahsilat Tahakkuk	,359	-,562	,622	Tahsilat Tahakkuk Oranı yüzde	,357	,860	,090
Kaba İntihar	,040	,895	Eğitimli Nüfus	,846	-,150	,082	Kaba İntihar Hızı	,270	,039	,941

2011, 2015 ve 2017 yılları için değişkenlerin yük matrisi Tablo 24’de gösterilmiştir. Temel bileşenler yük matrisi değişkenlerin sonuç üzerindeki ağırlığını göstermektedir. 2011 yılı için birinci bileşende değişkenler üzerindeki en yüksek etki yüksekokul mezun oranı olurken, ikinci bileşende ise eğitilmiş nüfus olmuştur. 2015 yılı için birinci bileşen için en çok etki kaba boşanma hızı, ikinci bileşen için seçimlere katılım oranı, üçüncü bileşen için ise kaba intihar hızı olmuştur. 2017 yılı için ise birinci bileşen için kaba boşanma hızı, ikinci bileşen için tahsilat tahakkuk oranı, üçüncü bileşen için ise kaba intihar hız olmuştur.

3.3.1.3. Sosyal Sermaye Endeksi ve Sonuçları

Sosyal Sermaye Endeksini (SSE) hesaplamak için, ilk olarak temel bileşenler tablosundan öz değerleri 1 den büyük olan değişkenler dikkate alınır. Daha sonra ise bu öz değerleri 1 den büyük olan değişkenlerin her birinin varyansları birikimli varyanslara bölünerek sosyal sermaye endeksi oluşturulur.

$$SSE = X_1(Y_1) + X_2(Y_2)$$

$$X_1 = \frac{43,768}{61,568} = 0,71$$

$$X_2 = \frac{17,830}{61,568} = 0,29$$

Bu verileri bulduktan sonra sosyal sermaye denklemi kurulur.

$$SSE = 0,71(X_1) + 0,29(X_2)$$

Daha sonra ise bu denklemler standardize edilmiş değişkenler ile birlikte tek tek çarpılarak sosyal sermaye endeksi elde edilir.

$$Y_1 = [0,849(z_1) + 0,872(z_2) + 0,736(z_3) + 0,725(z_4) + 0,273(z_5) + 0,040(z_6)]$$

$$Y_2 = [0,187(z_1) + -0,016(z_2) + -0,176(z_3) + 0,095(z_4) + -0,439(z_5) + 0,895(z_6)]$$

Buna göre; SSE = Bölgelerin sosyal gelişmişlik endeks değerleri

i = 1,2,3,...,81 (il) ve zk = Standardize edilmiş değişkenler

k=1,2,3,4,5 değişken sırası Z= değişkenler

Türkiye'nin Düzey 3 bölgeleri için (iller bazında) 2011 yılı için sosyal sermaye endeks değerleri hesaplanmıştır. Sosyal sermaye endeks değeri pozitif olan illerde sosyal sermayenin varlığından söz edilebilirken eksi değer alan illerde sosyal sermayenin yetersizliği söz konusudur. Tablo 25'de görüldüğü gibi Düzey 3 bölgelerinde 2011 yılı için sosyal sermaye endeks değeri en yüksek olan il 4,52 ile Ankara olurken en düşük il ise -4,80 Ağrı olmuştur.

Tablo 25: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks Değerleri (2011)

Sıra	İller	SSE	Sıra	İller	SSE	Sıra	İller	SSE
1	Ankara	4,527824	28	Kütahya	0,711961	55	Giresun	-0,7036
2	İzmir	3,518406	29	Düzce	0,694111	56	Sivas	-0,7346
3	Antalya	3,477938	30	Konya	0,689282	57	Niğde	-0,77559
4	Eskişehir	3,443456	31	Sakarya	0,650552	58	Erzurum	-0,8146
5	Muğla	3,117602	32	Amasya	0,54889	59	Rize	-0,83351
6	Denizli	2,486589	33	Malatya	0,547309	60	Ardahan	-0,9618
7	İstanbul	2,356418	34	Adana	0,54208	61	Kilis	-1,49453
8	Tekirdağ	2,271276	35	Tunceli	0,486213	62	Ordu	-1,56563
9	Aydın	2,25433	36	Kırıkkale	0,409049	63	Çankırı	-1,5867
10	Çanakkale	2,222744	37	Kastamonu	0,29154	64	Bayburt	-1,61052
11	Uşak	2,017886	38	Bartın	0,209644	65	Hakkari	-1,69379
12	Kocaeli	1,974877	39	Afyonkarahisar	0,146939	66	Batman	-1,72926
13	Bursa	1,857565	40	Elazığ	0,096984	67	Gümüşhane	-1,76762
14	Balıkesir	1,816406	41	Kırşehir	0,088865	68	Adıyaman	-2,06576
15	Kırklareli	1,80708	42	Zonguldak	0,048248	69	Bingöl	-2,10157
16	Burdur	1,798496	43	Çorum	-0,00687	70	Şırnak	-2,21931
17	Kayseri	1,733297	44	Artvin	-0,1088	71	Diyarbakır	-2,33739
18	Yalova	1,621209	45	Samsun	-0,11059	72	Bitlis	-2,38685
19	Edirne	1,547523	46	Erzincan	-0,12324	73	Yozgat	-2,70509
20	Mersin	1,404628	47	Osmaniye	-0,29411	74	Iğdır	-2,7777
21	Isparta	1,234579	48	Sinop	-0,3422	75	Siirt	-2,7825
22	Bilecik	1,229449	49	Hatay	-0,41362	76	Kars	-2,85318
23	Bolu	1,217094	50	Tokat	-0,53224	77	Mardin	-2,89641
24	Karabük	1,110784	51	Aksaray	-0,57607	78	Şanlıurfa	-2,90571
25	Karaman	0,972722	52	Gaziantep	-0,59744	79	Muş	-2,99245
26	Manisa	0,917435	53	Kahramanmaraş	-0,61656	80	Ağrı	-4,42604
27	Nevşehir	0,844029	54	Trabzon	-0,6913	81	Van	-4,80855

Kaynak. Yazar tarafından hesaplanmıştır.

2015 yılı Türkiye'nin Düzey 3 bölgelerinin (illerinin) sosyal sermaye endeks değerleri Tablo 26'da gösterilmiştir. En yüksek sosyal sermaye endeks değerine sahip il Ankara olurken en düşük değere sahip il Van olmuştur.

Tablo 26: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks Değerleri (2015)

SIRA	İLLER	SSE	SIRA	İLLER	SSE	SIRA	İLLER	SSE
1	Ankara	2,878675	28	Konya	0,5332	55	Sivas	-0,825
2	İzmir	2,57702	29	Düzce	0,4989	56	Giresun	-0,871
3	Eskişehir	2,540283	30	Yalova	0,4942	57	Aksaray	-0,89
4	Antalya	1,917706	31	Bartın	0,4056	58	Gaziantep	-0,917
5	Muğla	1,907322	32	Adana	0,3579	59	Diyarbakır	-0,931
6	Çanakkale	1,813791	33	Afyonkarahisar	0,2009	60	Tokat	-0,945
7	Denizli	1,751158	34	Amasya	0,1328	61	Erzurum	-0,991
8	Tekirdağ	1,730311	35	Nevşehir	0,1304	62	Kilis	-0,992
9	Edirne	1,620136	36	Zonguldak	0,1243	63	Kars	-1,036
10	Kocaeli	1,61388	37	Sakarya	0,0817	64	Hakkari	-1,11
11	Aydın	1,549906	38	Kütahya	0,0678	65	Bingöl	-1,133
12	Mersin	1,467243	39	Samsun	0,0505	66	Adıyaman	-1,209
13	Burdur	1,422764	40	Erzincan	0,0456	67	Muş	-1,235
14	Bursa	1,411369	41	Artvin	-0,1627	68	Rize	-1,299
15	İstanbul	1,398085	42	Çorum	-0,1664	69	Şırnak	-1,307
16	Tunceli	1,382236	43	Malatya	-0,1737	70	Ordu	-1,338
17	Bilecik	1,328289	44	Elazığ	-0,19	71	Siirt	-1,367
18	Kayseri	1,208217	45	Sinop	-0,1993	72	Gümüşhane	-1,504
19	Uşak	1,199834	46	Kastamonu	-0,2263	73	Bayburt	-1,65
20	Balıkesir	1,160776	47	Batman	-0,3392	74	Çankırı	-1,665
21	Karaman	1,146534	48	Trabzon	-0,3535	75	Mardin	-1,816
22	Kırklareli	1,112248	49	Hatay	-0,3592	76	Bitlis	-1,901
23	Karabük	1,096226	50	Osmaniye	-0,4511	77	Iğdır	-2,031
24	Manisa	0,953709	51	Kırıkkale	-0,6161	78	Yozgat	-2,056
25	Isparta	0,834553	52	Niğde	-0,6275	79	Ağrı	-2,25
26	Bolu	0,789941	53	Kahramanmaraş	-0,6751	80	Şanlıurfa	-2,476
27	Kırşehir	0,541864	54	Ardahan	-0,682	81	Van	-2,51

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 27’de 2017 yılı Türkiye’nin sosyal sermaye endeks değerleri iller bazında gösterilmiştir. 2017 yılında en yüksek sosyal sermaye düzeyine sahip il 3,021 değerle İzmir olurken en düşük il, -4,57 değeri ile Bayburt olmuştur.

Tablo 27: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks Değerleri (2017)

Sıra	İLLER	SSE	Sıra	İLLER	SSE	Sıra	İLLER	SSE
1	İzmir	3,021	28	Karaman	0,571	55	Elazığ	-0,385
2	Ankara	2,608	29	Uşak	0,548	56	Aksaray	-0,392
3	Tunceli	2,536	30	Bolu	0,468	57	Sakarya	-0,435
4	Çanakkale	2,51	31	Kütahya	0,369	58	Giresun	-0,536
5	Muğla	2,499	32	Düzce	0,336	59	Ardahan	-0,645
6	Eskişehir	2,332	33	Çorum	0,295	60	Niğde	-0,772
7	Kocaeli	2,206	34	Rize	0,289	61	Adıyaman	-0,863
8	Isparta	2,19	35	Karabük	0,235	62	Yozgat	-1,132
9	Antalya	1,898	36	Konya	0,23	63	Ordu	-1,196
10	Mersin	1,838	37	Adana	0,229	64	Gaziantep	-1,217
11	Edirne	1,812	38	Afyonkarahisar	0,17	65	Kars	-1,294
12	Tekirdağ	1,811	39	Kırıkkale	0,166	66	Erzurum	-1,317
13	İstanbul	1,715	40	Hatay	0,137	67	Iğdır	-1,576
14	Denizli	1,598	41	Sinop	0,121	68	Bingöl	-1,647
15	Aydın	1,591	42	Nevşehir	0,117	69	Siirt	-1,742
16	Balıkesir	1,583	43	Zonguldak	0,112	70	Şırnak	-1,774
17	Bursa	1,558	44	Çankırı	0,106	71	Diyarbakır	-2,046
18	Burdur	1,549	45	Kırşehir	0,081	72	Muş	-2,238
19	Kırklareli	1,27	46	Tokat	-0,006	73	Şanlıurfa	-2,397
20	Kayseri	1,21	47	Kahramanmaraş	-0,077	74	Bitlis	-2,401
21	Yalova	1,129	48	Malatya	-0,133	75	Batman	-2,534
22	Erzincan	0,995	49	Amasya	-0,149	76	Hakkari	-2,848
23	Manisa	0,812	50	Osmaniye	-0,235	77	Gümüşhane	-2,988
24	Bilecik	0,738	51	Sivas	-0,296	78	Mardin	-3,03
25	Samsun	0,656	52	Kastamonu	-0,306	79	Van	-3,166
26	Bartın	0,627	53	Kilis	-0,323	80	Ağrı	-3,439
27	Trabzon	0,593	54	Artvin	-0,354	81	Bayburt	-4,571

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 28'de Türkiye'nin 2011, 2015 ve 2017 yıllarında sosyal sermaye endeks değerleri gösterilmektedir. Ele alınan yıllar arasında bakıldığında en yüksek sosyal sermaye seviyesinin genellikle 2011 yılına ait olduğunu görülmektedir. 2011 yılındaki sosyal sermaye değerlerinin diğer yıllara göre genellikle yüksek olmasının sebebi olarak Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde küreselleşme süreci ve AB üyelik sürecinin devam etmesi bölgeyi kalkınma sürecine dâhil eden iyi yönetim modellerinin hayata geçirileceği fırsatların yakalanması hedeflenmiş olmasıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2006: 46).

Bu yıllarda bölgesel gelişim için yenilikçi, rekabet edebilir, dinamik ve yüksek katma değer oluşturan sektörlerin seçilerek desteklenmesi amaçlanmıştır. Az gelişmiş bölgelerde ise

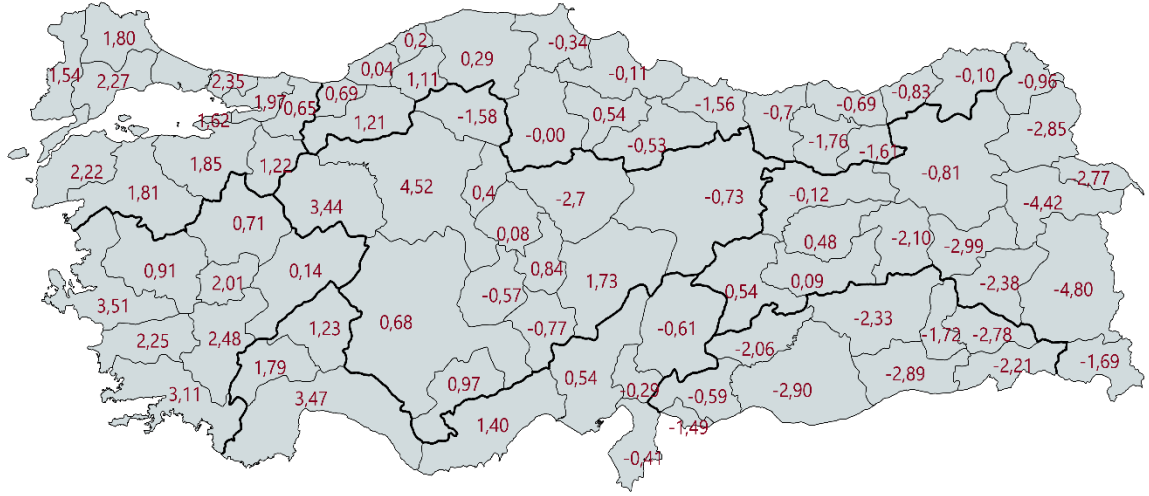
öncelikli olarak yerel uzmanlaşmanın desteklenmesiyle beşeri kaynaklar ve sosyal sermayenin gelişimi hedeflenmiş olmasıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2006: 91-93).

**Tablo 28: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks Değerleri
(2011, 2015 ve 2017 Yılları)**

İLLER	2011	2015	2017	İLLER	2011	2015	2017	İLLER	2011	2015	2017
Ankara	4,53	2,88	2,61	Kütahya	0,71	0,07	0,37	Giresun	-0,7	-0,87	-0,54
İzmir	3,52	2,58	3,02	Düzce	0,69	0,5	0,34	Sivas	-0,73	-0,83	-0,3
Antalya	3,48	1,92	1,9	Konya	0,69	0,53	0,23	Niğde	-0,78	-0,63	-0,77
Eskişehir	3,44	2,54	2,33	Sakarya	0,65	0,08	-0,44	Erzurum	-0,81	-0,99	-1,32
Muğla	3,12	1,91	2,5	Amasya	0,55	0,13	-0,15	Rize	-0,83	-1,3	0,29
Denizli	2,49	1,75	1,6	Malatya	0,55	-0,17	-0,13	Ardahan	-0,96	-0,68	-0,64
İstanbul	2,36	1,4	1,72	Adana	0,54	0,36	0,23	Kilis	-1,49	-0,99	-0,32
Tekirdağ	2,27	1,73	1,81	Tunceli	0,49	1,38	2,54	Ordu	-1,57	-1,34	-1,2
Aydın	2,25	1,55	1,59	Kırıkkale	0,41	-0,62	0,17	Çankırı	-1,59	-1,67	0,11
Çanakkale	2,22	1,81	2,51	Kastamonu	0,29	-0,23	-0,31	Bayburt	-1,61	-1,65	-4,57
Uşak	2,02	1,2	0,55	Bartın	0,21	0,41	0,63	Hakkari	-1,69	-1,11	-2,99
Kocaeli	1,97	1,61	2,21	Afyon	0,15	0,2	0,17	Batman	-1,73	-0,34	-2,53
Bursa	1,86	1,41	1,56	Elazığ	0,1	-0,19	-0,38	Gümüşhane	-1,77	-1,5	-2,99
Balıkesir	1,82	1,16	1,58	Kırşehir	0,09	0,54	0,08	Adıyaman	-2,07	-1,21	-0,86
Kırklareli	1,81	1,11	1,27	Zonguldak	0,05	0,12	0,11	Bingöl	-2,1	-1,13	-1,65
Burdur	1,8	1,42	1,55	Çorum	-0	-0,17	0,29	Şırnak	-2,22	-1,31	-1,77
Kayseri	1,73	1,21	1,21	Artvin	-0,1	-0,16	-0,35	Diyarbakır	-2,34	-0,93	-2,05
Yalova	1,62	0,49	1,13	Samsun	-0,1	0,05	0,66	Bitlis	-2,39	-1,9	-2,4
Edirne	1,55	1,62	1,81	Erzincan	-0,1	0,04	0,99	Yozgat	-2,71	-2,06	-1,13
Mersin	1,4	1,47	1,84	Osmaniye	-0,3	-0,45	-0,24	Iğdır	-2,78	-2,03	-1,58
Isparta	1,23	0,83	2,19	Sinop	-0,3	-0,2	0,12	Siirt	-2,78	-1,37	-1,74
Bilecik	1,23	1,33	0,74	Hatay	-0,4	-0,36	0,14	Kars	-2,85	-1,04	-1,29
Bolu	1,22	0,79	0,47	Tokat	-0,5	-0,94	-0,01	Mardin	-2,9	-1,82	-3,03
Karabük	1,11	1,09	0,23	Aksaray	-0,6	-0,89	-0,39	Şanlıurfa	-2,91	-2,48	-2,4
Karaman	0,97	1,15	0,57	Gaziantep	-0,6	-0,92	-1,21	Muş	-2,99	-1,24	-2,24
Manisa	0,92	0,95	0,81	K.Maraş	-0,6	-0,68	-0,08	Ağrı	-4,43	-2,25	-3,44
Nevşehir	0,84	0,13	0,12	Trabzon	-0,7	-0,35	0,59	Van	-4,81	-2,51	-3,17

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Harita 1: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks Değerleri (2011)

Haritada 1'de Türkiye'nin düzey 3 bölgelerinin sosyal sermaye endeks değerleri gösterilmektedir. Haritadan görüldüğü gibi sosyal sermaye açısından gelişmiş bölgeler genellikle Ege bölgesinde yer almasına rağmen İstanbul, Ankara ve Eskişehir ili de istisna olarak gösterilebilir.

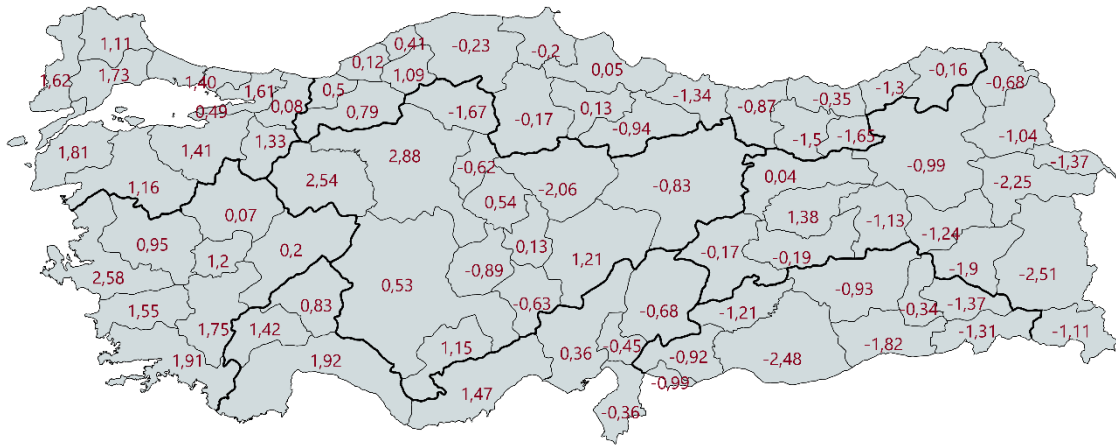
Türkiye'nin batısından doğuya doğru gidildiğinde sosyal sermaye endeks değerinin düştüğü görülmektedir. Bu sonuç Tüysüz (2011) düzey 2 bölgeleri için yapmış olduğu çalışma ile paralellik göstermektedir. 2011 yılı için sosyal sermaye açısından en gelişmiş il Ankara olurken en düşük değere sahip il Van olmuştur. Sosyal sermayenin batı kesimlerinde yüksek olmasının nedenlerini tezin ikinci bölümde yer alan Türkiye'nin düzey 3 bölgesindeki sosyal sermaye göstergelerine dayanılarak belirtilebilir. Bu nedenler ikinci bölümde, tablo 17'de gösterilmekte olan eğitimli nüfus oranının yüksek olması, yine tablo 13'te gösterildiği gibi seçimlere katılım oranlarının yüksek olması gibi sonuçlar etki etmiş olabilirler. Bu nedenler, bu bölgelerin diğer bölgelere göre sosyal sermaye düzeylerine olumlu etki yapmış olabilir.

Özellikle yüksek sosyal sermaye endeks değerine sahip illerin, işbirliği, kolektif bir şekilde hareket etme ve verimlilik gibi alanlarda olumlu yüksek etkiye sahip oldukları söylenebilir. Sosyal sermaye düzeyi yüksek illerin çok olması ülkelerin ve bölgelerin kalkınmasında olumlu etki yapmaktadır. Bu gibi illerde veya ülkelerde yazılı olmayan

normlara uyum, sosyal sorumluluk bilincine göre hareket etme, bireylerin düzenli olarak vergilerini ödemesi, düşük suç oranları gibi faktörlerden dolayı ülkeler daha az polis istihdam ederek ve daha az bürokratik işlemler yaparak hem maddi hem manevi açıdan ülkelerine olumlu katkı sağlayabilirler.

Sosyal sermaye açısından gelişmemiş olan bölgelerde ise yüksek suç oranları, yüksek oranda göç verme, yüksek intihar oranları, düşük eğitim düzeyleri ve düşük sivil katılım görülmektedir. Bu gibi bölgelerin sosyal sermaye düzeylerini yükseltmek için öncelikle bölgedeki eğitim seviyelerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Eğitim seviyelerinin yükselmesiyle birlikte vatandaşlık bilinci yükselerek suç oranları ve intihar oranlarının azalması beklenir. Bunun sonucunda insanlar arasındaki ilişkiler, güven, sivil katılım gibi sosyal sermayenin seviyesinin artmasına etkileri olan bu değişkenlerin yükselmesi beklenmektedir. Ayrıca yükselen güven ve ilişkiler sayesinde sözleşmelerdeki işlem maliyetlerinin düşmesi ve bürokratik işlemlerin azalması beklenmektedir.

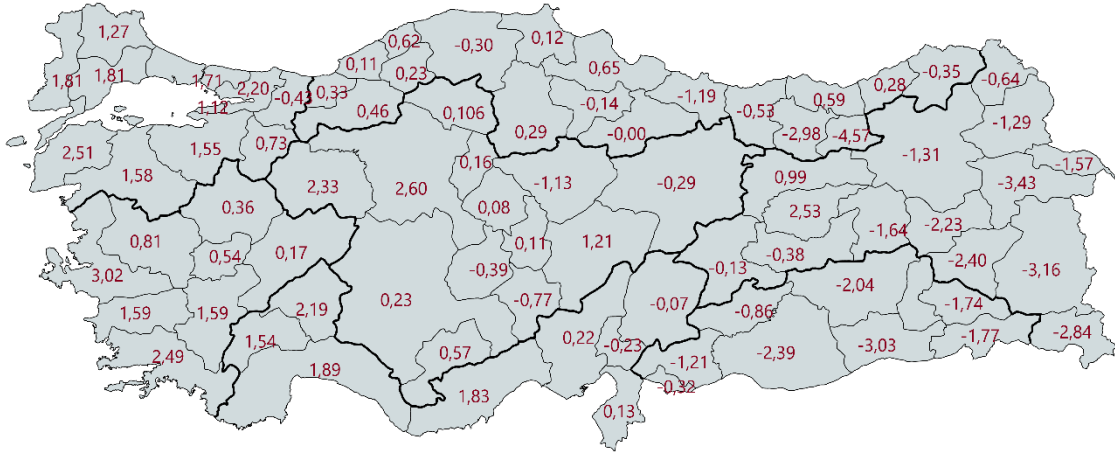
Harita 2: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks Değerleri (2015)

17'dende görüldüğü gibi eğitilmiş nüfus oranlarının yüksek olması, tablo 12'de 10 bin kişi başına düşen dernek sayısının yüksek olması ve tablo 13'te gösterilmekte olan seçimlere katılım oranlarının yüksek olması gösterilebilir.

2015 yılı için sosyal sermaye endeksi açısından en gelişmiş il Ankara olurken en düşük il ise Van olmuştur. Bu sonuç ise yine 2011 sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Haritadan görüldüğü gibi özellikle Türkiye'nin doğu bölgesinde sosyal sermaye endeks değerlerinin önemli ölçüde düşüktür. Halkın bu bölgelerden göç etmesine engel olabilmesi için öncelikle devletin bu bölgelere fazla yatırım yapması uygun olabilir. Yine bölgelerin geleneklerine uygun şekilde halkın sosyal aktivitelere katılımı artırılabilir. Böylelikle sosyal sermaye seviyesi bu bölgelerde arttırılarak daha hızlı bölgenin kalkınması sağlanabilir.

Harita 3: Türkiye'nin Düzey 3 Bölgelerinin Sosyal Sermaye Endeks Değerleri (2017)

3.3.2. Türkiye’de Sosyal Sermaye Endeks Değerleri ile Sosyal Gelişmişlik Endeks Değerlerinin Karşılaştırılması

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı tarafından en son 2011 yılında yapılmış olan iller bazında sosyoekonomik gelişmişlik endeks değerleri ile 2011 yılı düzey 3 bölgeleri için hesapladığımız sosyal sermaye endeks değerleri karşılaştırılacaktır.

Tablo 29: Türkiye’nin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeks Değerleri ile Sosyal Sermaye Endeks Değerlerinin Karşılaştırılma (2011)

İLLER	2011	SEGE	İLLER	2011	SEGE	İLLER	2011	SEGE
Ankara	4,53	2,83	Kütahya	0,71	0,02	Giresun	-0,7036	-0,26
İzmir	3,52	1,97	Düzce	0,69	0,11	Sivas	-0,7346	-0,22
Antalya	3,48	1,5	Konya	0,69	0,53	Niğde	-0,7756	-0,38
Eskişehir	3,44	1,17	Sakarya	0,65	0,56	Erzurum	-0,8146	-0,43
Muğla	3,12	1,05	Amasya	0,55	0,05	Rize	-0,8335	0,16
Denizli	2,49	0,91	Malatya	0,55	-0,08	Ardahan	-0,9618	-1,14
İstanbul	2,36	4,52	Adana	0,54	0,57	Kilis	-1,4945	-0,57
Tekirdağ	2,27	0,92	Tunceli	0,49	-0,39	Ordu	-1,5656	-0,48
Aydın	2,25	0,56	Kırıkkale	0,41	-0,07	Çankırı	-1,5867	-0,33
Çanakkale	2,22	0,6	Kastamonu	0,29	-0,15	Bayburt	-1,6105	-0,59
Uşak	2,02	0,38	Bartın	0,21	-0,2	Hakkari	-1,6938	-1,7
Kocaeli	1,97	1,66	Afyon	0,15	-0,08	Batman	-1,7293	-0,48
Bursa	1,86	1,37	Elazığ	0,1	-0,01	Gümüşhane	-1,7676	-1,12
Balıkesir	1,82	0,48	Kırşehir	0,09	-0,02	Adıyaman	-2,0658	-0,96
Kırklareli	1,81	0,59	Zonguldak	0,05	0,58	Bingöl	-2,1016	-1,19
Burdur	1,8	0,37	Çorum	-0,01	-0,24	Şırnak	-2,2193	-1,46
Kayseri	1,73	0,57	Artvin	-0,11	-0,1	Diyarbakır	-2,3374	-1
Yalova	1,62	0,63	Samsun	-0,11	0,16	Bitlis	-2,3869	-1,4
Edirne	1,55	0,64	Erzincan	-0,12	-0,11	Yozgat	-2,7051	-0,61
Mersin	1,4	0,46	Osmaniye	-0,29	-0,25	İğdır	-2,7777	-1,11
İsparta	1,23	0,53	Sinop	-0,34	-0,29	Siirt	-2,7825	-1,42
Bilecik	1,23	0,36	Hatay	-0,41	-0,13	Kars	-2,8532	-1,09
Bolu	1,22	0,64	Tokat	-0,53	-0,38	Mardin	-2,8964	-1,36
Karabük	1,11	0,29	Aksaray	-0,58	-0,37	Şanlıurfa	-2,9057	-1,28
Karaman	0,97	0,19	Gaziantep	-0,6	0,27	Muş	-2,9925	-1,38
Manisa	0,92	0,47	K.Maraş	-0,62	-0,47	Ağrı	-4,426	-1,64
Nevşehir	0,84	0,1	Trabzon	-0,69	0,22	Van	-4,8086	-1,38

Kaynak: Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi, 2011.

2011 yılı sosyal gelişmişlik endeks değerlerini kullanmamızın nedeni bu yıldan sonra bu verilerin yayınlanmamış olmasıdır. Sosyoekonomik gelişmişlik endeksinde illerin hem ekonomik hem sosyal açıdan gelişmişliklerini ölçmek için, erişebilirlik, demografi, eğitim, sağlık, rekabetçilik, istihdam gibi göstergeler kullanılmıştır.

Tablo 29’da 2011 yılı için Türkiye’nin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerleri ile yukarıda düzey 3 bölgeleri için hesapladığımız sosyal sermaye endeks değerlerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Her iki değer açısından iller değerlendirildiğinde, sosyal sermaye endeks değerleri ile sosyoekonomik gelişmişlik endeksi arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin 2011 yılında sosyal sermaye açısından en gelişmiş il Ankara olurken sosyoekonomik gelişmişlik endeksinde ise ilk sırada İstanbul yer almaktadır. Sonuçlar arasında farklılıkların olmasının sebebi ise sosyoekonomik gelişmişlik endeksi hesaplanırken hem ekonomik hem de sosyal göstergeler kullanılmakta iken sosyal sermaye endeksi hesaplanırken sosyal göstergeler dikkate alınmaktadır.

3.3.3. Türkiye’de Sosyal Sermaye Endeks Değerleri ile Kişi Başına Gayrisafi Katma Değerler Değerlerinin Karşılaştırılması

Çalışmanın bu bölümünde TÜİK ‘in yayınlamış olduğu 2017 yılı Düzey-3 bölgeleri için Kişi Başına Gayri Safi Katma Değerler ile yukarıda düzey 3 bölgeleri için hesapladığımız sosyal sermaye endeks değerlerini karşılaştırılması yapılacaktır. KGSKD ile sosyal sermaye değerini kıyaslamamızın amacı bulmuş olduğumuz sosyal sermaye değerleri ile üretim arasında nasıl bir ilişki olduğunu ortaya koymaktır.

Tablo 30’da 2017 yılı için KGSKD ile sosyal sermaye değerleri karşılaştırılmıştır. 2017 yılı için sosyal sermaye değeri açısından yüksek olan İzmir, Eskişehir ve İstanbul gibi illerin KGSKD değerleri açısından da son derece yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 30: Türkiye’de Kişi Başına Gayri Safi Katma Değerler ile Sosyal Sermaye Endeks**Değerlerinin Karşılaştırılması (2017)**

İLLER	KGSKD	SSE	İLLER	KGSKD	SSE	İLLER	KGSKD	SSE
Adana	7735	0,23	Edirne	8648	1,81	Malatya	6180	-0,13
Adıyaman	5127	-0,86	Elazığ	6674	-0,38	Manisa	9694	0,81
Afyon	7051	0,17	Erzincan	8768	0,99	Mardin	5416	-3,03
Ağrı	3489	-3,44	Erzurum	6338	-1,32	Mersin	8538	1,84
Aksaray	7297	-0,39	Eskişehir	11139	2,33	Muğla	10268	2,5
Amasya	7623	-0,15	Gaziantep	7656	-1,21	Muş	4422	-2,24
Ankara	14253	2,61	Giresun	6095	-0,54	Nevşehir	7107	0,12
Antalya	10528	1,9	Gümüşhane	5735	-2,99	Niğde	6854	-0,77
Ardahan	6384	-0,64	Hakkari	4880	-2,99	Ordu	5994	-1,2
Artvin	8904	-0,35	Hatay	7084	0,14	Osmaniye	6513	-0,24
Aydın	7694	1,59	Iğdır	6098	-1,58	Rize	8812	0,29
Balıkesir	8806	1,58	Isparta	8167	2,19	Sakarya	9954	-0,44
Bartın	6630	0,63	İstanbul	17827	1,72	Samsun	7475	0,66
Batman	4644	-2,53	İzmir	12344	3,02	Siirt	4552	-1,74
Bayburt	5824	-4,57	K.Maraş	6295	-0,08	Sinop	6477	0,12
Bilecik	11849	0,74	Karabük	8403	0,23	Sivas	7362	-0,3
Bingöl	5264	-1,65	Karaman	9688	0,57	Şanlıurfa	3888	-2,4
Bitlis	4258	-2,4	Kars	5558	-1,29	Şırnak	5174	-1,77
Bolu	11019	0,47	Kastamonu	7726	-0,31	Tekirdağ	13014	1,81
Burdur	8687	1,55	Kayseri	9053	1,21	Tokat	5529	-0,01
Bursa	11980	1,56	Kırıkkale	8738	0,17	Trabzon	8439	0,59
Çanakkale	10496	2,51	Kırklareli	10585	1,27	Tunceli	9277	2,54
Çankırı	7435	0,11	Kırşehir	7531	0,08	Uşak	8630	0,55
Çorum	6824	0,29	Kilis	6048	-0,32	Van	3859	-3,17
Denizli	9797	1,6	Kocaeli	17723	2,21	Yalova	11544	1,13
Diyarbakır	5003	-2,05	Konya	8349	0,23	Yozgat	6273	-1,13
Düzce	9280	0,34	Kütahya	7804	0,37	Zonguldak	7582	0,11

Bu tablodaki sonuçlara göre sosyal sermayesi yüksek olan illerin KBGSK değerlerinin de yüksek olduğu görüldüğünden, yüksek sosyal sermayenin üretim üzerinde olumlu etki yaptığı söylenebilir. Böylelikle bu bölgelerin gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan daha hızlı gelişmesi sağlayabilir.

SONUÇ

Sosyal sermaye kavramının yıllar geçtikçe ekonomi ve sosyoloji gibi bilim dallarında önemi artmıştır. Özellikle 1980’li yıllardan sonra ekonomi literatüründe bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını açıklamada sosyal sermaye kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Dünya Bankası’ndaki kalkınma iktisatçıları, sosyal sermayenin önemini vurgularken “kalkınmanın mihenk taşı” olarak ifade etmişlerdir.

Sosyal sermaye kavramının giderek artan öneminden dolayı sosyal sermaye kavramının tarihçesi, bileşenleri ve göstergeleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Sosyal sermaye göstergeleri kullanarak Türkiye’nin iller bazında sosyal sermaye endeksi 2011, 2015 ve 2017 yılları için temel bileşenler analiz yöntemiyle hesaplanarak, sosyal sermaye seviyeleri bulunmuştur. Türkiye’nin iller bazında sosyal sermaye değerlerine ele aldığımızda, 2011 yılı için sosyal sermaye değerlerinin diğer yıllara nazaran daha yüksek çıkmasının sebebi Dokuzuncu Kalkınma Planında daha çok yerele ve bölgesel politikalara ağırlık verilmesi şeklinde yorumlanabilir. 2011 yılında bulduğumuz sonuçlarla kalkınma bakanlığının en son yayınlamış olduğu veri olan sosyoekonomik gelişmişlik endeksi ile karşılaştırma yaparak bölgesel kalkınma ile ilişkisi analiz edilmiştir. Analiz sonucunda sosyal sermaye değerleri ile sosyoekonomik gelişmişlik endeksi değeri sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Ayrıca Türkiye’nin 2017 yılı sosyal sermaye değeri ile Kişi başına düşen Gayri Safi katma değeri arasında karşılaştırma yaparak, üretim ile sosyal sermaye seviyesi arasındaki ilişki tespit edilmiştir. Analiz sonucunda sosyal sermaye değeri ne kadar yüksek ise GSKD o kadar yüksek olduğu sonucuna varılmış ve bölgesel kalkınmayı olumlu etkilediği görülmüştür. 2011, 2015 ve 2017 yılları için elde ettiğimiz sonuçlara göre Türkiye’nin batısında doğusuna doğru gittikçe sosyal sermaye düzeyinin azaldığı bu sonucunda Putnam’ın (1993) yılı Kuzey İtalya’dan Güneye doğru gittikçe sosyal sermaye düzeyinin azaldığı sonucu ile paralellik gösterdiği görülmüştür.

2011, 2015 ve 2017 için iller bazında bulduğumuz sonuçlar Tüysüz (2011) ve Öztopçu (2018) ile yapmış oldukları çalışmalarının sonuçları ile paralellik göstermiştir. Tüysüz (2011) ve Öztopçu (2018) çalışmalarında düzey 2 bölgeleri için sosyal sermaye endeksi hesaplanmış ve elde edilen sonuçlarda Türkiye’nin batısından doğusuna gittikçe sosyal sermayenin azaldığı tespit etmiştir. Elde ettiğimiz sonuçlarla bu durum benzerlik göstermektedir.

Sosyal sermaye endeksine göre 2011 yılı sosyal sermaye değerleri bakımından en yüksek dönem olmuştur. 2015 yılına gelindiğinde sosyal sermaye değerleri genellikle azalmıştır. 2017 yılında ise sosyal sermaye endeks değerleri tekrar az da olsa yükselmiştir.

Ele alınan yıllarda özellikle Güneydoğu bölgesinin sosyal sermaye açısından geri kaldığını ve bu yıllarda bir düşüş trendi gösterdiğini görmekteyiz. Özellikle bu bölgelerin sosyal sermaye açısından geri kalması dikkate alınarak bölgeye has bölgesel politikalar uygulayarak kalkınma sağlanabilir.

Bulunan sonuçlarda dikkat çeken il ise Tunceli olmuştur. Tunceli ili özellikle 2015 ve 2017 sosyal sermaye endeks değerleri açısından diğer illere nazaran daha fazla yükseliş göstermiştir. Bunun sebebi olarak ise eğitim düzeyinin yüksek olması, intihar oranlarının az olması, vergi tahakkuk tahsilat oranlarının yüksek olması gibi değişkenlerin bu sonuç üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Sosyal açıdan gelişmiş olan bu bölge ekonomik açıdan çok gelişmediğinden dolayı sosyoekonomik gelişmişlik endeksinde gerilerde kalmıştır.

Sosyal sermaye endeksine göre sosyal sermaye düzeyinin düşük olduğu görülmüştür. Dünya Değerler Anketindeki sonuçlarda Türkiye’de güven düzeyinin düşük olduğu görülmüştür. Bunun sonucunda sosyal sermaye düzeyinin üzerinde de olumsuz etki yaptığını söylenebilir.

Güven düzeyinin artırılmasına yönelik politika nerileri ise ilk olarak devletin yerelin ihtiyaçlarına uygun politika uygulamasıdır. Yine bireyler arasındaki gelir adaletsizliğinin önüne geçilerek bölgede gelir adaleti sağlanmalıdır. Dünya Değerler Anketi sonuçlarına göre kurumlara güven düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Özellikle kurumlara güvenin artırılmasını sağlamak için ülkenin her yerinde kurumların kendini halka ifade edebileceği seminerler veya konferanslar verilerek toplum ile kurumlar arası bağlar güçlendirilebilir. Özellikle genç kesimlere yönelik ise kurumların işleyişi hakkında bilgi vermek için her ay belli bir kişiyi kurumlara davet ederek çalışma ortamlarını görmesini sağlayarak kişinin o yeri içselleştirmesi sağlanabilir.

Sosyal sermaye seviyesi düşük olan bölgelerin diğer bir sorunu ise sivil katılımdır. Devlet bu bölgelerde sivil toplum kuruluşları veya dernekler aracılığıyla bölgedeki sivil katılımı artırarak halkın toplumsal yaşama katılımını sağlayabilir. Ayrıca bu bölgelerin özellikle Güneydoğu bölgesinde sosyal sermaye seviyesinin düşük olmasının bir nedeni ise

intihar oranlarının ve göç hızının yüksek olmasıdır. Devletin bu bölgelere yeni istihdam olanakları yaratarak burada yaşayan halkın göç etmesini engelleyebilir. Yine bu bölgede eğitim seviyesi yükselterek katma değeri yüksek iş olanakları yaratılabilir. Böylece bölgenin hem sosyal açıdan hem ekonomik olarak kalkınmasına olumlu yönde etki edilebilir. Sonuç olarak çalışmada 2011, 2015 ve 2017 yılları için sosyal sermaye düzeyi bulunan iller tespit edilmiştir. Elde edilen bu verilerle devletin hangi bölgelere sosyal sermaye yatırım yapması gerektiği de belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Adler, S. ve Kwon, S.** (2002). “Social Capital: Prospects For A New Concept”, *The Academy of Management Review*, 27(1): 17-40.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü** (2010). “Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması”, Ankara.
- Cerny, B. ve Kaiser, H.** (1977). “A Study of A Measure of Sampling Adequacy for Factor Analytic Correlation Matrices”, *Multivariate Behavioral Research*, 12(1): 43-47.
- Çalışkan, D.** (2010). “Yenilikçi Oluşumlarda Sosyal Sermayenin Rolü ve Burdur İli Üzerine Bir Araştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Isparta.
- Çekiç, T. ve Ökten, A.** (2009). “Sosyal Sermaye Perspektifinden Kırsal Kalkınma Sorunsalına Yeniden Bakış”, *Megaron*, 4(3):203-213.
- Çetin, M.** (2006). “Endüstriyel Bölgelerde Sosyal Sermaye Ve Güven: Üçüncü İtalya Örneği”, *Ege Akademik Bakış*, 6(1): 74-86.
- Dinçer, B. ve Kavasoglu, T.** (2003). “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırması”. *Devlet Planlama Teşkilatı*, 1-247.
- Eroğlu, E.** (2015). “Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar”, *Akademik Bakış Dergisi*, 50: 299-308.
- Ferlander, S.** (2012). “The Importance of Different Forms of Social Capital for Health”, *Acta Sociologica*, 50(2): 115-128.
- Fukuyama, F.** (2001). “Social Capital, Civil Society and Development”, *Third World Quarterly*, 22(1): 7-20.
- Fukuyama, F.** (2002). “Social Capital and Development: The Coming Agenda”, *SAIS Review*, 22(1): 23-37

- Gannon, B. ve Roberts, J.** (2014). “The multidimensional nature of social capital: An empirical investigation for older people in Europe”, Sheffield Economic Paper Series, Sheffield: United Kingdom.
- Global Sustainability Competitive Index Report,** (2017). Erişim adresi: <http://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/the-index>, Erişim Tarihi: 27.03.2019.
- Grootaert, C.** (1998). “Social Capital: The Missing Link?”. *Social Capital Initiative Working Paper Series*, 3(1): 1-24.
- Jackson, D.** (1993). “Stopping Rules in Principal Components Analysis: A Comparison of Heuristical and Statistical Approachs”, *Ecological Society of America*, 74(8): 2204-2214.
- Johnson, R. ve Winchern,** (2007). *Applied Multivariate Statistical Analysis*, Pearson: United Kingdom
- Kalkınma Bakanlığı** (2011). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı** (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı, Ankara.
- Kangal, N.** (2013). “Sosyal Sermaye Teorileri ve Sosyal Sermaye Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Kapu, H.** (2008). “Sosyal Sermaye ve Organizasyonlarının Öngörü Yeteneğini Geliştirme Gücü”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1): 259-288.
- KOSGEB** (2005). “Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü”, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.
- Lin, N.**(1999). “Building a Network Theory of Social Capital”, *Insna*, 22(1): 28-51.
- Masca, M. ve Karagül, M.,** (2005). “Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme”. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1: 37-52.
- Milani, C.** (2003). “Social Capital Theory and Development: Lessons from the Pintadas Experience (Bahia, Brazil)”, Federal University of Bahia,
- OECD** (2001). *The Well Being-of Nations: The Role of Human Capital and Social Capital*, Paris.

- Öztopçu, A.** (2018). “Bölgesel Sosyal Sermaye ve Bölgesel Gelişmişlik Düzeyinin Kalkınma Üzerine Etkileri”, *Verimlilik Dergisi*, 3: 89-113.
- Productivty Commission** (2003). “Social Capital: Rewieiving the Concept and Its Policy Implications” , Public Economics, University of Library Munich, Germany.
- Putnam, R.** (1993).”The Prosperous Community Social Capital and Public Life”, *The American Prospect*, 4(13): 1-11.
- Putnam, R.** (1995). “Bowling Alone: America’s Declining Social Capital”, *Journal of Democracy*, 6 (1): 65-78.
- Putnam, R.,** (2000). “Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community”, Simon and Schuster, New York.
- Portes, A.** (1998). “Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology”, *Annual Review of Sociology*, 24(1): 1-24.
- Santos, F. ve Linan, F.** (2007). “ Does Social Capital Affect Entrepreneurial Intentions?”, *International Atlantic Economic Society*, 13:443-453.
- Seki, İ. ve Karataş, İ.,** (2017). “Sosyal Sermaye Ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi: Aksaray Örneği”. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 17(1): 105-126.
- Siisiäinen, M.** (2000). “Two Concept of Social Capital”, ISTR Fourth International Conference "The Third Sector: For What and for Whom?" Trinity College, Dublin, Ireland.
- Şan, M. ve Şimşek, R.** (2011). “Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Sosyolojik Arka Planı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1): 89-110.
- Temkin, K. ve Robe, W.** (1998). “Social Capital and Neighborhood Stability: An Empirical Investigation”, *Housing Policy Debate*, 9(1): 61-88.
- Tüysüz, N.** (2011). *Sosyal Sermayenin Ekonomik Gelişmişlik Açısından Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması*, Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi.
- Türk, E.** (2015). “Sosyolojik Düşüncede Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2): 127-149.
- Uğuz, H., Örselli, E., ve Sipahi, E.** (2011). “Sosyal Sermayenin Ölçümü: Türkiye Deneyimi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1): 9-40.

- Webster, T.**(2001). “A Principal Component Analysis of the U.S. News & World Report Tier Rankings of Colleges and Universities”, *Economics of Education Rewiev*, 20: 235-244.
- Woolcock, M. ve Narayan, D.** (2000). “Social Capital: Implications for Development Theory, Research and Policy”, *World Bank Research Observer*, 15(2).
- Yağmur, A.** (2017). “Sosyal Sermayenin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 13: 111-124.
- Yarçı, S.** (2011). “Pierre Bourdie’de Sosyal Sermaye Kavramı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1).
- Yıldız, Z. ve Topuz, H.**, (2011). “Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi”. Sosyal Siyaset Konferansları, 2: 201-226.1.
- Yüksel, K.** (2015). “İktisadi Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü; Çorum İline Yönelik Bir Analiz”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, *Yüksek Lisans Tezi*, Çorum.